

Nr 127

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts framställningar angående försöksverksamheten med nioårig enhetsskola m. m. jämte i ämnet väckta motioner.

(2:a avd.)

I propositionen nr 1 har Kungl. Maj:t under åttonde huvudtiteln, punkterna 182 och 232 av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för den 3 januari 1957, föreslagit riksdagen att för budgetåret 1957/58 anvisa till Skolöverstyrelsen: Försöksverksamhet m. m. ett reservationsanslag av 1 250 000 kronor samt till Folkskolor m. m.: Bidrag till avlöning åt lärare vid folkskolor ett förslagsanslag av 540 550 000 kronor.

I samma proposition har Kungl. Maj:t under åttonde huvudtiteln (punkt 183) föreslagit riksdagen att, i avbidan på särskild proposition, för budgetåret 1957/58 till Särskilda försöksskolor beräkna ett förslagsanslag av 625 000 kronor.

Sedermera har Kungl. Maj:t i propositionen nr 106, under åberopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för den 8 mars 1957 föreslagit upprättande av en särskild statlig försöksskola i Linköping från och med budgetåret 1957/58 samt för ändamålet för nästa budgetår äskat anslag å riksstaten med tillhoppa 595 000 kronor. Vidare har Kungl. Maj:t i samma proposition, jämte redogörelse för den under skolöverstyrelsens ledning pågående allmänna försöksverksamheten, framlagt förslag beträffande planeringen för enhetsskoleorganisationens allmänna genomförande m. m.

I samband härmed har utskottet till behandling förehaft vissa i det följande redovisade motioner.

Beträffande den av departementschefen förebragta utredningen, i den mån den icke medtagits i utskottets redogörelse, får utskottet hänvisa till ovannämnda statsrådsprotokoll för den 3 januari 1957 och den 8 mars 1957.

I. Den allmänna försöksverksamheten

Erfarenheter av den allmänna försöksverksamheten m. m.

I avsnitt I i propositionen nr 106 lämnas först en redogörelse för den under skolöverstyrelsens ledning pågående försöksverksamheten med nioårig enhetsskola (s. 3—25) samt den pedagogiska försöksverksamheten vid

högre skolor (s. 25—35). Vidare refereras vissa av skolöverstyrelsen i skrivelse till Kungl. Maj:t den 23 april 1956 framlagda förslag rörande planeringen för enhetsskoleorganisationens genomförande (s. 35—43).

I anslutning härtill (s. 44—61) redovisas de synpunkter, vilka skall gälla såsom direktiv för den sammanfattande utredning i skolfrågorna, som avses skola ligga till grund för riksdagens beslut i början av 1960-talet angående enhetsskolans definitiva utformning. Utredningens huvuduppgifter skall vara, att företaga erforderliga undersökningar rörande skolans mål och uppgifter i samhället, att på grundval av de samlade erfarenheterna från försöksverksamheten närmare utforma och bestämma den obligatoriska, organisatoriskt sammanhållna nioåriga skola, för vilken riksdagen uttalat sig, att framlägga förslag angående den organisatoriska anknytningen till denna skola av skolor för viss vidareutbildning, såsom praktiska realskolor och kommunala flickskolor, att på grundval av de företagna undersökningarna om skolans uppgifter i nutidssamhället närmare bestämma innehållet och utformningen av de ifrågavarande skolformernas kurser samt att utföra de kostnadsberäkningar och utarbeta de författningsförslag, som fordras för den föreslagna skolorganisationens bedömning och genomförande.

I ifrågavarande avsnitt av propositionen nr 106 har vidare Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att godkänna av departementschefen förordade riktlinjer för planeringen för enhetsskoleorganisationens allmänna genomförande.

Departementschefen har i detta hänseende anfört följande.

Övergången till nioårig enhetsskola kräver självfallet en intensiv och noggrann planering såväl på det lokala och regionala som på det centrala planet. Planeringsarbetet kan ej såsom tidigare bedrivs för varje skolform för sig utan måste under övergångstiden omfatta alla de skolformer, som skall uppgå i enhetsskolan eller till vilka denna skall anknyta. Hittills har särskild organisationsplan reguljärt fastställts endast för den obligatoriska skolan. Ett första steg mot en vidgad aspekt vid detta planeringsarbete har tagits i och med den vid fjolårets riksdag beslutade utformningen av realskolan under övergångstiden före enhetsskolans genomförande. I samband därmed har sålunda vederbörande realskolekommuner anbefallts att verkställa utredning rörande skolväsendets ordnande på realskolestadiet under övergångstiden. Dylig utredning skall omfatta både folkskolan och de högre skolorna. I skolöverstyrelsens anvisningar i anledning av Kungl. Maj:ts cirkulär i ämnet framhålles, att utredningsarbetet i regel måste avse såväl en preliminär översikt av organisationen vid genomförd enhetsskola som en detaljplanering för skolväsendet under övergångstiden. Inom den enskilda kommunen måste således den skolorganisatoriska utvecklingen mot enhetsskola klarläggas i sina huvuddrag innan det blir möjligt att bedöma den lämpligaste skolorganisationen under övergångstiden. Ändringar i övergångstidens skola på realskolestadiet måste vara sådana, att de både är ändamålsenliga med hänsyn till dagens skolsituation och underlättar anpassningen mot enhetsskolan.

En ytterligare och avgörande åtgärd för att möjliggöra en rationellare skolplanering har också vidtagits genom den vid fjolårets riksdag beslutade reformen av skolväsendets lokala och regionala ledning. Genom tillkomsten från och med den 1 juli 1958 av de gemensamma skolstyrelserna på det lokala planet och länskolnämnderna på det regionala planet erhålles de nödvändiga organen för ett effektivt planeringsarbete, som kan omfatta skolväsendet i stort. Avsikten är att i anslutning härtill kommunernas skolorganisationsplaner framdeles skall omfatta samtliga skolformer och skoltyper; i organisationsplanerna skall vidare också anges i vilka hänseenden organisationen bygger på interkommunal samverkan.

För att skolplaneringen skall kunna bedrivas med erforderlig säkerhet och med en allmänt genomförd nioårig enhetsskola som klar riktpunkt är det givetvis redan nu angeläget med en precisering så långt möjligt av den takt, i vilken statsmakterna bedömer att skolreformen skall kunna förverkligas. Vad skolöverstyrelsen anfört om vikten av en tidsplanering för reformens genomförande kan jag helt ansluta mig till. Enligt min mening bör ett ställningstagande från statsmakternas sida i denna fråga till vägledning för planeringsarbetet icke längre uppskjutas.

Såsom framgår av vad jag anfört i det föregående bör den sammanfattande utredningen i skolfrågorna vara slutförd i sådan tid att därpå grundade förslag kan föreläggas riksdagen i början av 1960-talet. Jag anser mig böra utgå från att statsmakterna senast vid 1962 års riksdag skall kunna besluta om enhetsskolans definitiva utformning och i anslutning därtill om det slutgiltiga tidsschemat för en allmän övergång till nioårig enhetsskola. Som riktpunkt för planeringen bör alltså tagas *läsåret 1962/63*, från och med vilket är den nuvarande försöksperioden kan beräknas övergå i en period, varunder allmän övergång till obligatorisk enhetsskola skall ske. Överstyrelsen anser, att denna period skall räckta till och med *läsåret 1968/69*. Jag ansluter mig till denna beräkning och delar också överstyrelsens uppfattning, att övergången, liksom för närvarande inom försöksverksamheten, för varje kommun i regel bör ske successivt med början i klasserna 1 och 5. De kommuner, som startar på detta sätt vid periodens början, kommer att ha den nioåriga skolgången fullständig från och med *läsåret 1966/67*. De kommuner, som startar under periodens slutår, kommer att ha den nioåriga skolgången genomförd från och med *läsåret 1972/73*. Detta läsår bör alltså enhetsskolan beräknas vara i huvudsak helt genomförd inom riket; såsom överstyrelsen uttalat bör nämligen uppskov med införande efter *läsåret 1968/69* förutsättas komma i fråga endast efter särskilt medgivande av Kungl. Maj:t.

Överstyrelsen framhåller fullt riktigt, att en allmän successiv övergång till enhetsskola under perioden 1962/63—1968/69 icke kan anses innebära någon forcering av reformen. De stora årskullarna har då passerat högsta-diets åldrar och de senare årens födelsetal och verkställda prognoser beträffande födelsetalets fortsatta utveckling tyder på en fortsatt nedgång av barnantalet i enhetsskoleåldern. För att ytterligare belysa detta skall jag ange några siffror. Antalet barn i folkskoleåldern (7—14 år) uppgick år 1956 till närmare 874 000, vilken siffra också betecknar det högsta talet genom tiderna för denna åldersgrupp. Motsvarande siffra beräknas till omkring 748 000 år 1962, 672 000 år 1968 och 664 000 år 1972. Lägges till de tre sista talen det beräknade antalet barn i de två årskullarna närmast ovanför folkskoleålderns sju årskullar erhålles omkring 994 000 år 1962, 879 000 år 1968 och 857 000 år 1972. Medan det obligatoriska skolväsendet

i dag sörjer för huvuddelen av skolgången för omkring 875 000 barn, kommer alltså samma skolväsende, fullt påbyggt med två årsklasser år 1972, att ha att sörja för skolgången för omkring 860 000 barn. Till jämförelse kan också nämnas, att för läsåret 1956/57 det sammanlagda elevantalet i skolålderns nio första klasser kan för samtliga slag av heltidsskolor beräknas till omkring 970 000.

I pedagogiskt hänseende gäller nu för försöksverksamheten av skolöverstyrelsen utfärdade timplaner och huvudmoment. I organisatoriskt avseende tillämpas för försöksverksamheten i första hand de s. k. allmänna försökskolebestämmelserna. Övergången till försöksverksamheten sker för närvarande i varje särskilt fall under nära medverkan av den centrala försöksledningen i skolöverstyrelsen. I och med att den nuvarande försöksperioden från och med läsåret 1962/63 kan förutsättas övergå i en period av allmänt successivt genomförande av enhetsskolan över hela landet kommer omfattningen av enhetsskolorganisationen självfallet att göra en dylik ingående central rådgivning omöjlig. Den centrala planeringsmyndighetens medverkan i det allmänna genomförandet måste därför i förevarande avseende begränsas till i huvudsak anvisningar av olika slag samt viss centralt och regionalt ordnad rådgivning till skolledare m. fl. såsom förberedelseåtgärder för genomförandet. Väsentliga uppgifter i fråga om enhetsskolplaneringen och enhetsskolans uppbyggande i kommunerna kommer därigenom att överflyttas på länskolnämnderna.

Skolöverstyrelsen har i sin skrivelse på tal om de här avsedda anvisningarna uttalat, att man borde räkna med att de kommer att bli normgivande för enhetsskolans lokala uppbyggnad under genomförandeperioden. Jag vill i anledning härav blott framhålla, att utfärdandet av dylika anvisningar före läsåret 1962/63 bör ske i samråd med den utredning, som jag i det föregående behandlat, och att därefter utfärdade anvisningar självfallet skall stå i överensstämmelse med de riktlinjer för enhetsskolans definitiva utformning, varom statsmakterna då kan förutsättas ha beslutat.

I detta sammanhang beröres slutligen vissa spørsmål rörande den fortsatta försöksverksamhetens utveckling under övergångstiden före enhetsskolans genomförande.

Departementschefen har härom anfört följande.

Vad därefter gäller den fortsatta försöksverksamheten fram till läsåret 1962/63 vill jag till en början erinra om vissa uttalanden i denna fråga, som gjordes vid fjolårets riksdag. Statsutskottet (utlåtande nr 102 s. 21) förklarade sig därvid dela min i propositionen nr 80 uttalade mening, att en ökad omfattning av försöksverksamheten är angelägen med hänsyn till önskvärheten av att ytterligare sammanhängande försöksregioner åstadkommes och till det förhållandet, att det utan en verksamhet i större omfattning icke torde vara möjligt att vid bearbetningen av erfarenheter och resultat göra det tillräckligt representativa urval i olika hänseenden, som från vetenskapliga synpunkter kräves. Utskottet erinrade också om att utskottet redan vid 1953 års riksdag pekat på att en utökning av försöksverksamheten jämväl synes ägnad att i sin mån råda bot på den platsbrist inom realskolan, som för närvarande gör sig gällande.

Skolöverstyrelsen har nu i sin skrivelse av den 23 april 1956 räknat med att under tiden fram till enhetsskolans genomförande skulle förekomma tre olika typer av verksamhet, nämligen för det första försöksverksamhet

varvid distriktet i full utsträckning deltagar i undersöknings- och rapportverksamheten, för det andra försöksverksamhet varvid distriktet ej deltagar i alla inom försöksverksamheten förekommande enkäter, prov och undersökningar samt för det tredje verksamhet med nioårig obligatorisk skolgång med de huvudsakliga valmöjligheter för eleverna, som 1950 års principbeslut anger och som genom samverkan mellan befintliga skolformer kan åvägabringas.

Jag har redan i det föregående framhållit att försöksverksamheten måste utvidgas ytterligare. I organisatoriskt hänseende bör den fortsatta utbyggnaden enligt min mening främst inriktas på att söka åstadkomma ytterligare försöksregioner av olika struktur, framför allt på landsbygden. Det är därvid av största vikt, att lämpliga former för interkommunal samverkan utprövas, särskilt med hänsyn till de problem som sammanhänger med högstadieverksamheten. Såsom jag tidigare i olika sammanhang framhållit blir det nämligen utan ett omfattande samarbete över kommungränserna aldrig möjligt att i vårt land genomföra en enhetsskola i egentlig bemärkelse.

Vad skolöverstyrelsen anfört och förordat beträffande den första kategorien av försöksdistrikt kan jag i huvudsak ansluta mig till utom på en punkt. Överstyrelsen uttalar, att förutsättningar för framgångsrika försök på det praktiska högstadiet — i detta sammanhang avses främst jordbruk och skogsbruk samt allmänpraktisk utbildning — ibland kan föreligga i skoldistrikt, som saknar möjlighet att själva eller genom samarbete med andra försöksdistrikt anordna ett högstadium, omfattande både y-, a- och g-linje. Så länge förutsättningar för uppbyggnad av ett fullständigt teoretiskt högstadium tills vidare saknas, bör enligt överstyrelsens mening i dylika fall kunna få ordnas partiell försöksverksamhet och elever hänvisas till teoretiska linjer eller skolor inom annat skoldistrikt. Enligt min mening bör emellertid ett för distriktets egen del sålunda lokalt begränsat högstadium få ordnas såsom försöksverksamhet med enhetsskola endast under den förutsättningen, att distriktet i samverkan med annat eller andra försöksdistrikt ordnar också den övriga utbildning, som tillhör enhetsskolans högstadium. Det blir då fullständig försöksverksamhet med enhetsskola med en sådan organisation av högstadiet i interkommunal samverkan, som kan väntas bli väl så ofta förekommande i den allmänt genomförda enhetsskolan. Skulle däremot den av distriktet bedrivna verksamheten begränsas till utbildning, utmynnande i 9 y och eventuellt även 9 a, är det uppenbarligen icke fråga om en enhetsskoleverksamhet; fortfarande skulle en definitiv uppsortering ske av eleverna på olika skolformer senast från och med sjunde klass utan de fortlöpande valmöjligheter inom högstadiets ram, som är en av kärnpunkterna i enhetsskolesystemet. Jag vill också särskilt framhålla, att i sådana fall, som här avses, det just är den interkommunala samverkan som skall grunda förutsättningarna för enhetsskolans högstadium. En på det åsyftade sättet begränsad högstadieverksamhet bör enligt min mening hänföras till den tredje av skolöverstyrelsen angivna kategorien, vilken jag anser icke kunna räknas såsom försöksverksamhet med enhetsskola. Den tredje kategorien avser nämligen skoldistrikt, där en utbyggnad av folkskolan till en nioårig obligatorisk folkskola avses skola ske parallellt med bibehållande och eventuellt utbyggande av realskolan och andra nuvarande skolformer. Det är en anordning helt i syfte att under övergångstiden före enhetsskolans genomförande utöka den nuvarande folkskolans utbildningsmöjligheter och den är naturligtvis som sådan värd allt

beaktande. Jag vill emellertid understryka, att en dylik utformning av en kommuns skolväsende icke får uppfattas såsom någon variant inom enhetskolans ram eller såsom någon godtagbar ersättning för enhetsskolan. Jag vill också framhålla, att vid utnyttjandet av de samhällsresurser, som kan avdelas för utbildning av ungdom på här ifrågavarande åldersstadier inom grundskolan, kraftsamlingen måste ske på försöksverksamhetens fortsatta utbyggande och enhetskolans successiva genomförande; införande av nio-årig skolgång i folkskolan under övergångstiden blir i det sammanhanget med nödvändighet en sekundär angelägenhet.

Vad jag nyss uttalat om s. k. partiell försöksverksamhet gäller givetvis även den andra av skolöverstyrelsen angivna kategorien. Vad överstyrelsen i övrigt anfört beträffande denna grupp föranleder i huvudsak ingen erinran från min sida. Jag vill i detta sammanhang blott erinra om mitt uttalande i propositionen 1956: 80 s. 41, att, därest en avlastning av försöksavdelningens i överstyrelsen arbetsbörda befinnes erforderlig, det i första hand bör ankomma på överstyrelsen att överväga, huruvida icke handläggningen av en del rutinmässiga ärenden kan överföras till andra arbetsenheter inom överstyrelsen för att försöksavdelningen skall få större möjligheter att koncentrera sig på den konstruktiva delen av försöks- och undersökningsarbetet. Vid en fortsatt utbyggnad av försöksverksamheten enligt de av överstyrelsen framlagda riktlinjer, som jag här anslutit mig till, torde detta särskilt böra gälla sådana försöksdistrikt, som väsentligen är att hänföra till den andra av de två kategorierna av försöksdistrikt.

Anslag för budgetåret 1957/58 till försöksverksamheten m. m.

Kungl. Maj:t har (åttonde huvudtiteln, punkt 182, s. 392—402) föreslagit riksdagen att till Skolöverstyrelsen: Försöksverksamhet m. m. för budgetåret 1957/58 anvisa ett reservationsanslag av 1 250 000 kronor.

I samband härmed har utskottet till behandling förehaft två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herrar *Mannerskantz* och *Ragnar Bergh* (I: 276) och den andra inom andra kammaren av herr *Svensson* i Krokstorp (II: 307), i vilka hemställts, såvitt här är i fråga, att riksdagen vid behandlingen av åttonde huvudtiteln måtte under punkten 182 till Skolöverstyrelsen: Försöksverksamhet m. m. för budgetåret 1957/58 anvisa ett reservationsanslag av 1 000 000 kronor.

Beträffande motiveringen för det motionsvis gjorda yrkandet torde utskottet få hänvisa till motionen I: 276.

Skolöverstyrelsen föreslår, att detta reservationsanslag för budgetåret 1957/58 uppföres med 1 410 000 kronor, vilket skulle innebära en anslagshöjning med 410 000 kronor. Därvid har överstyrelsen räknat med att å anslaget kommer att förefinnas en reservation av omkring 75 000 kronor vid ingången av budgetåret 1957/58. Överstyrelsen har alltså uppskattat det totala medelsbehovet för nästa budgetår till 1 485 000 kronor.

Statskontoret föreslår, att anslaget uppföres med oförändrat belopp.

Departementschefen föreslår, att anslagshöjningen begränsas till 250 000 kronor.

Mot det av överstyrelsen framlagda programmet för den verksamhet som skall bestridas med medel ur förevarande anslag torde i stort sett icke vara något att erinra. På några punkter kan förslaget möjligen böra begränsas och i något fall synes det osäkert om den planerade verksamheten kan hinna starta i beräknad omfattning redan läsåret 1957/58. Med hänsyn härtill och då överstyrelsens uppskattningar beträffande storleken av reservationen på anslaget vid ingången av nästa budgetår synes väl försiktig, torde den föreslagna anslagsökningen kunna i viss mån begränsas.

Överstyrelsen har i annat sammanhang hemställt om anvisande för nästa budgetår av ett särskilt anslag till framställning av undervisningsfilm m. m. Därvid föreslår överstyrelsen bland annat ett belopp av 10 000 kronor för granskning av film och bildband samt ett belopp av 70 000 kronor för framställning av metodikfilm. Jag vill i anledning därav framhålla att jag räknar med att under förevarande anslag skall — utöver de 25 000 kronor som nu beräknas för framställning av metodikfilm — kunna disponeras ytterligare omkring 35 000 kronor till nyssnämnda ändamål.

I anslutning till vad jag här anfört föreslår jag, att anslaget för nästa budgetår uppföres med 1 250 000 kronor, vilket innebär en höjning med 250 000 kronor.

Användningen av anslaget torde liksom hittills icke böra vara strängt bunden till det framlagda programmet. Skolöverstyrelsen bör i särskild ordning underställa Kungl. Maj:ts prövning frågor om disposition av anslaget för åtgärder av organisatorisk art, som sträcker sig över längre tid än det löpande budgetåret och förutsätter fortsatt medelsanvisning.

Utskottet

Utskottet, som tagit del av den i redogörelsen för försöksverksamheten redovisade tillämpningen av systemet med alternativkurser i vissa ämnen på enhetsskolans högstadium, konstaterar, att dessa kurser av skolöverstyrelsen avsetts vara till hjälp för läraren vid differentiering av studierna inom klassens ram men att de inom ett stort antal försöksdistrikt i stället har tillämpats så, att de kommit att markera skillnaden mellan olika klassavdelningar. Enligt redovisningen har det nämligen under första tillämpningsåret blivit så, att samtliga elever i vissa klassavdelningar läst alternativkurs 1, den enklare kursen, i alla berörda ämnen, eleverna i andra avdelningar alternativkurs 2 i samtliga berörda ämnen. Eleverna har på detta sätt på de försöksorter, där någon parallellavdelning inrymmande bägge alternativen ej förekommit, berövats valfriheten mellan alternativkurserna. Studiet har på dessa orter i varje avdelning av en sådan högstadielklass fixerats till bestämda, för alla elever gemensamma kurser, och i själva verket har differentieringen på högstadiet härigenom fått karaktären av linjeklyvning redan från klass 7. Utskottet har emellertid med tillfredsställelse inhämtat, att skolöverstyrelsen har sin uppmärksamhet riktad på detta problem.

Vid det val mellan olika studiealternativ, som sålunda i princip bör stå öppet för alla elever, kan ofta ett visst behov av personlig vägledning föreligga. Varje elev kan inte ha reella förutsättningar för alla föreliggande studiealternativ. Utskottet, som förutsätter att den sammanfattande utredningen vid sin granskning av differentieringsfrågan även prövar möjligheten att utarbeta anlags- och studielämplighetsprov, vilka kan tjäna till kompletterande belysning av läraromdömena samt målsmännens och elevernas önskemål inför ämnes-, kurs- och linjevalet, vill understryka vikten av att under försöksverksamhetens återstående tid skolledare, yrkesvalslärare och klasslärare informerar eleverna och deras målsmän om de studieriktningar, för vilka eleverna bedöms ha realistiska förutsättningar.

Vad beträffar den fortsatta utbyggnaden av verksamheten med nioårig enhetsskola intill år 1962 vill utskottet framhålla följande. Den egentliga försöksverksamheten enligt 1950 års beslut avsåg att lägga grunden för de ställningstaganden inom en sammanfattande utredning och i form av ett nytt riksdagsbeslut, som aviserades 1950. Utskottet har i fjol genom godkännande av en föreslagen tidsplan för utredningen uttalat, att en sammanfattande rapportering skall avges av skolöverstyrelsens försöksavdelning och lärarhögskolans pedagogiska institution år 1959. Därav följer att erfarenheter av pedagogisk art från försöksverksamheten i distrikt som påbörjar sin verksamhet senare än detta år knappast kan komma att beaktas i utredningsarbetet. Däremot är det givetvis för riksdagens slutliga ställningstagande värdefullt med de erfarenheter av i synnerhet organisatorisk art som kan komma att dragas, när enhetliga försöksräjonger under en längre tid varit i verksamhet. Härav följer att nya distrikt kan behöva anslutas till försöksverksamheten ända intill den tidpunkt då nioårig skolplikt väntas bli generellt genomförd.

Till detta kommer att utbildningsbehoven på många orter enligt de ansvariga kommunala myndigheternas bedömanden endast kan tillfredsställande täckas genom verksamhet med nioårig enhetsskola. Detta gäller särskilt starkt expanderande tätorter och vissa landsbygdsdistrikt. Med hänsyn härtill finner utskottet det rimligt att vid sidan av den egentliga försöksverksamheten — i den mån lokal- och lärartillgången så tillåter — verksamhet med nioårig enhetsskola i överensstämmelse med för försöksverksamheten gällande anvisningar, målsättning och metoder bedrivs i ett mindre antal kommuner, utan att dessa distrikt deltar i alla med försöksverksamheten sammanhängande enkäter, prov och undersökningar. Det torde ankomma på skolöverstyrelsen att bedöma i vad mån överstyrelsens handläggning av verksamheten i dessa skoldistrikt bör ske inom försöksavdelningen eller ej. Utskottet förutsätter dock att allmänna försöksskolebestämmelserna skall äga tillämpning på verksamheten i dessa distrikt.

Beträffande punkt 182 under åttonde huvudtiteln har utskottet funnit, att den av departementschefen föreslagna begränsningen av förevarande

anslag i förhållande till skolöverstyrelsens äskanden torde vara genomförbar utan men för försöksverksamhetens ändamålsenliga utveckling, men att en så långtgående begränsning som yrkats i motionerna I: 276 och II: 307 skulle tvinga skolöverstyrelsen till drastiska besparingsåtgärder, vilka kunde befaras få en störande inverkan även på redan inledd försöksverksamhet.

Under åberopande av vad sålunda anförts hemställer utskottet,
att riksdagen må

a) godkänna av departementschefen i statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för den 8 mars 1957 förordade riktlinjer för planeringen för enhetsskolorganisationens allmänna genomförande;

b) med bifall till Kungl. Maj:ts förslag samt med avslag å motionerna I: 276 och II: 307, såvitt här är i fråga, till *Skolöverstyrelsen: Försöksverksamhet m. m.* för budgetåret 1957/58 under åttonde huvudtiteln anvisa ett reservationsanslag av 1 250 000 kronor.

II. Särskilda försöksskolor

Sedan Kungl. Maj:t i propositionen nr 1 under åttonde huvudtiteln, punkten 183, föreslagit riksdagen att, i avbidan på särskild proposition i ämnet, till Särskilda försöksskolor för budgetåret 1957/58 beräkna ett förslagsanslag av 625 000 kronor, har Kungl. Maj:t i propositionen nr 106 (avsnitt II, s. 67—120) föreslagit riksdagen att

a) besluta, att en särskild försöksskola, tills vidare i huvudsak organiserad såsom nioårig enhetsskola, skall från och med budgetåret 1957/58 eller den senare tidpunkt Kungl. Maj:t bestämmer upprättas i Linköping under villkor att Linköpings stad åtager sig att tillhandahålla för skolan erforderliga undervisningslokaler jämte inredning och möbelutrustning samt att i övrigt svara för de anordningar och kostnader, som i enlighet med vad departementschefen förordat skall ankomma på staden;

b) godkänna av departementschefen angiven personalförteckning för särskilda försöksskolan i Linköping, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1957/58;

c) godkänna av departementschefen angiven stat för särskilda försöksskolan i Linköping, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1957/58;

d) till Särskilda försöksskolan i Linköping: Driftkostnader för budgetåret 1957/58 under åttonde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 570 000 kronor;

e) till Särskilda försöksskolan i Linköping: Utrustning för budgetåret 1957/58 under åttonde huvudtiteln anvisa ett reservationsanslag av 25 000 kronor.

I samband härmed har utskottet till behandling förehått

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Ohlon m. fl.* (I: 283) och den andra inom andra kammaren av herr *Ohlin m. fl.* (II: 328), i vilka hemställts,

a) att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställer om utredning angående gymnasiet enligt de riktlinjer, som framgår av motionen, i den mån icke genom yrkanden under b)—d) vissa frågor föreslås behandlade i annan ordning; dock att Kungl. Maj:t givetvis till 1958 års riksdag framlägger de förslag, som det då aktuella läget kräver, utan att invänta den ovan nämnda utredningens ställningstaganden;

b) att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t uttalar att ämnesrumssystem bör komma till allmännare användning än hittills på gymnasiet;

c) att riksdagen i samband med behandlingen av Kungl. Maj:ts aviserade proposition om inrättande av särskilda statliga försöksskolor uttalar sig för att frågan om påbyggnad av dessa med ett gymnasiestadium överväges;

d) att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställer om särskild utredning beträffande vidgad studie- och yrkesvägledning på gymnasie-stadiet;

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herrar *Ragnar Bergh* och *Åman* (I: 434) och den andra inom andra kammaren av herr *Ståhl m. fl.* (II: 558), i vilka hemställts, att riksdagen i samband med beslutet om försöksskolan i Linköping måtte uttala att dylika skolor bör inrättas även i Karlstad, Luleå och Stockholm sedan tillräcklig erfarenhet vunnits av verksamheten vid den statliga försöksskolan i Linköping;

dels ock en inom andra kammaren av herr *Helén m. fl.* väckt motion (II: 592), vari hemställts, att riksdagen uppför en tjänst som skolpsykolog i Ce 32 vid särskilda försöksskolan i Linköping och beviljar ett förslagsanslag för Driftkostnader med 695 000 kronor.

Av statsrådsprotokollet inhämtas i huvudsak följande.

Inledning

Genom beslut den 18 juni 1954 anbefalldes Kungl. Maj:t skolöverstyrelsen att verkställa utredning av frågan om inrättande av särskilda försöksskolor såsom ett led i den systematiska försöksverksamheten på skol-

väsändets område samt att med utredningen och de förslag, vartill denna kunde giva anledning, inkomma till Kungl. Maj:t.

För att såsom sakkunniga verkställa ifrågavarande utredning tillkallade skolöverstyrelsen folkskolinspektören i Stockholms läns norra inspektionsområde Stellan Orrgård, ordförande, adjunkten vid småskoleseminariet i Strängnäs Gunnar Herrström och konsulenten vid överstyrelsens försöksavdelning, numera folkskolinspektören Henning Öberg. Som vetenskaplig expert anlätade de sakkunniga professorn Torsten Husén.

De sakkunniga överlämnade den 5 december 1955 till överstyrelsen »Betänkande med förslag angående inrättande av särskilda försöksskolor i anslutning till vissa lärarutbildningsanstalter». Tillfälle att inkomma med yttrande över betänkandet bereddes genom överstyrelsens försorg försöksverksamhetens regionala samarbetskommittéer, statens folkskolinspektörens förbund, städernas folkskolinspektörsförbund, vissa lärarförbund, Sveriges psykologförbund, statens psykologisk-pedagogiska institut, målsmännens riksförbund, de pedagogiska och psykologiska institutionerna vid universitet och högskolor samt folkskolestyrelser och seminarierektorer på de orter, som av de sakkunniga föreslagits såsom förläggningsorter för särskilda försöksskolor.

Med skrivelse den 29 september 1956 har nu skolöverstyrelsen till Kungl. Maj:t överlämnat den verkställda utredningen och däröver avgivna yttranden samt framlagt förslag i ämnet.

I ärendet har därefter yttranden avgivits av statskontoret, riksräkenskapsverket, statens lönenämnd, överståthållarämbetet i Stockholm, länsstyrelserna i Östergötlands län, Värmlands län och Norrbottens län samt stadsfullmäktige i Stockholm, Linköping och Karlstad ävensom drätselkammaren i Luleå.

Förslag m. m.

Behovet av särskilda försöksskolor. Försöksskolornas uppgifter m. m.

Utredningen

En försöksverksamhet, som skall kunna ge en lösning både på vissa med enhetsskolans uppbyggnad förknippade problem och på en rad andra pedagogiska och metodiska problem, kan, menar utredningen, endast genomföras i speciella försöksskolor. Utredningen föreslår därför inrättande av ett antal särskilda försöksskolor, vilka liksom försöksskolan på Emdrupborg i Köpenhamn är distriktsskolor, till vilka flertalet eller samtliga elever inom ett överlärardistrikt eller skolområde hänvisas.

Med hänsyn till vad skolöverstyrelsen anfört i skrivelse den 10 maj 1954 har utredningen i sitt arbete utgått från följande två förutsätt-

ningar, nämligen dels att de blivande försöksskolorna skall upprättas i anslutning till folkskoleseminarium eller lärarhögskola utan att förden skull ha karaktären av övningsskolor, dels att de skall organiseras som nioåriga enhetsskolor.

De blivande försöksskolorna bör enligt utredningens mening ha en t r e f a l d i g u p p g i f t. De skall tjäna i första hand skolväsendets utveckling men även i viss utsträckning den pedagogiska forskningen genom att möjliggöra vetenskapligt upplagda och kontrollerade försök. De skall tjäna lärarutbildningen genom att föra de blivande lärarna i beröring med en försöksverksamhet av mera systematisk art. Slutligen skall de förmedla kännedom om försöksarbetet och försöksresultaten till lärarna i kringliggande skolor och försöksdistrikt och utgöra centraler för lärarnas pedagogiska fortbildning. Det sistnämnda förutsätter ej blott att lärare beredes möjlighet till auskultation utan även att viss kursverksamhet förläggas till försöksskolorna.

Utredningen anför vidare, att det utan tvekan vore av värde, om en vidgad krets av lärare även utanför en försöksskola på ett eller annat sätt kunde knytas till verksamheten. Ett antal försök av allmänt-pedagogisk art borde i samarbete med försöksskolan kunna prövas av lärare utanför skolan. En sådan verksamhet skulle dock enligt utredningens uppfattning ej behöva ingå i den av skolan vetenskapligt redovisade verksamheten utan ha mera begränsade, praktiska syften: att sprida uppslag och idéer från verksamheten vid försöksskolan och på ett tidigt stadium pröva dessa i det praktiska fältarbetet.

I ett särskilt avsnitt av betänkandet går utredningen in på frågan om a k t u e l l a u n d e r s ö k n i n g s u p p g i f t e r för försöksskolorna. I detta sammanhang erinrar de sakkunniga om de förteckningar över önskvärda praktiskt-pedagogiska undersökningar, som i olika sammanhang uppgjorts av 1946 års skolkommision, skolöverstyrelsen och statens psykologisk-pedagogiska institut m. fl.

Det nödvändiga urvalet bland mångfalden undersökningsuppgifter bör enligt de sakkunnigas mening träffas av försöksverksamhetens centrala ledning. Utredningen avser att med det följande endast nämna några exempel på undersökningar, som den funnit särskilt betydelsefulla. Som mest angelägna betraktar utredningen de försök, som har direkt betydelse för lösningen av de med enhetsskolans utformning förknippade problemen. I detta sammanhang nämnes följande:

Effekten av olika differentieringssystem.

Olika metoder för individualisering av skolarbetet.

Grupparbetets utformning.

Avvägningen mellan individuella uppgifter, grupparbete och klassundervisning.

Samverkan mellan skolämnena i problemet samlad undervisning.

Avvägningen mellan klasslärarsystem och ämneslärarsystem på skolans olika stadier.

Bland aktuella undersökningsuppgifter, som har sin givna betydelse oavsett skolsystem och som också skulle kunna hänvisas till försöksskolorna, nämnes:

Anpassningen av olika läroämnen och kursmoment med hänsyn till elevernas mognadsgång.

Effektiviteten och anspråken på läraren vid olika arbetssätt.

Elevantalet i klassen och dettas betydelse för arbetssätt, studieresultat och fostran.

Metoder för nybörjarundervisning i läsning, skrivning, räkning, främmande språk.

Arbetssättets och undervisningsmetodernas effektivitet i relation till skolans målsättning; metodernas beroende av mognadsfaktorer.

Hemarbetets problem.

Skoldagens längd. Lektionernas och rasternas längd. Olika ämnens och sysselsättnings placering på dagsschemat.

Läroböckernas utformning.

Utprovning av olika hjälpmedel och materiel för skolarbetet.

Skolbyggnadens problem. Skolrummets utrustning.

Metodiska problem i färdighetsämnena.

Metodiska problem i B-skolor, speciellt B 3-skolor.

Ett följande kapitel i betänkandet ägnas försöksverksamhetens vetenskapliga uppläggning.

Enligt utredningens uppfattning torde det böra ankomma på försöksskolornas centrala ledning att utifrån vetenskapliga synpunkter planlägga verksamheten vid försöksskolorna, samordna och fördela försöksuppgifterna mellan skolorna, utöva den centrala kontrollen av verksamheten, ombesörja den centrala bearbetningen av det insamlade materialet och svara för publiceringen av resultaten.

De sakkunniga anser sig icke själva kunna ta ställning till de vetenskapligt-principiella frågorna men har velat belysa dessa spörsmål genom att dels redogöra för vissa norska och danska uttalanden i ämnet, dels återge en av *professorn Torsten Husén* för utredningens räkning utarbetad promemoria rörande pedagogisk forskning vid särskilda försöksskolor. En redogörelse lämnas i propositionen för de synpunkter *Husén* framlagt i nämnda promemoria.

Frågan om att söka föra ut forskningsrönen från de vetenskapliga institutionerna till aktuell skolpraxis är, framhåller *Husén*, inte endast ett kommunikationsproblem, d. v. s. en fråga om att låta lärarna få ta del av resultaten, utan också en fråga om att på bättre sätt personligen engagera lärarna i det pedagogiska forskningsarbetet. En sådan verksamhet skulle man enligt *Husén* kunna kalla aktionsforskning. Teorien bakom denna anges i korthet vara följande.

Så snart det är fråga om metoder som rör en lärares eller arbetsledares förhållande till andra människor, barn eller underordnade, föreligger ett personligt engagemang från den överordnades sida, som medför att han svårligen utan vidare vill ändra sina tillvägagångssätt. Det gäller här situationer, då hans självkänsla, prestige o. s. v. är involverad. Han har som regel ganska bestämde uppfattningar, attityder, beträffande vad som är riktigt respektive felaktigt. Om man skall få honom att ändra sin uppfatt-

ning och därmed också sina metoder, måste han få tillfälle att själv upptäcka fakta och därvid bringas att själv inse, huruvida dessa strider mot hans tidigare använda metoder. Kan man engagera honom i att formulera problem och vara med om att samla in fakta som skall användas till belysning av skolproblemen, har man, just därigenom att han själv är verksam i själva utforskandet, betydligt större utsikter att få honom att se på problemen på annat sätt.

Husén framhåller, att aktionsforskning som regel inte annat än i undantagsfall kan förekomma i de ordinära skolorna, eftersom medverkan som regel kräves av tränade forskare. Betydligt större möjligheter till aktionsforskning föreligger dels i samband med lärarutbildning och dels vid särskilda försöksskolor. Ett av syftena med att upprätta en särskild lärostol i skolforskning vid lärarhögskolan har varit att på ett mera intimt sätt sammanknyta lärarutbildningen med den pedagogiska forskningen. Man kan då på ett mera framgångsrikt sätt påverka de blivande lärarna än vad som vore möjligt, sedan de väl utexaminerats och hunnit stelna i viss praxis. Vid särskilt upprättade försöksskolor torde, anför Husén, betingelserna för framgångsrikt bedriven aktionsforskning vara ännu större, eftersom lärarna där mer eller mindre helt kommer att medverka vid utförandet av undersökningarna.

När det gäller frågan om vad särskilda försöksskolor kan åstadkomma beträffande pedagogisk forskning, behandlar Husén till en början olikheterna mellan tre typer av pedagogisk forskning, nämligen dels traditionell, laboratoriemässig forskning, dels aktionsforskning och dels försöksverksamhet i den praktiska skolsituationen. Av det förda resonemanget drar Husén följande slutsatser.

Idealet ur rent vetenskaplig synpunkt är givetvis, om man kan genomföra pedagogiska undersökningar med den precision och med de kontroller som förekommer i den traditionella, laboratoriemässiga forskningen. Av rent praktiskt-administrativa skäl är dock detta som regel inte möjligt, då det gäller forskningsföremål inom socialvetenskaperna. Den pedagogiska forskningen utgör på det hela taget intet undantag härifrån. Av olika skäl kan man många gånger inte åstadkomma den strikthet man önskar, helt enkelt därför att sådana kontrollåtgärder på ett alltför radikalt sätt skulle ingripa i den pedagogiska verklighet man vill undersöka.

Om man sålunda många gånger av administrativa och etiska skäl inte kan åvägabringa ideala experimentella betingelser, får man därför ingalunda ge upp försöken att så långt detta är möjligt genomföra undersökningarna med iakttagandet av övriga, vetenskapliga spelregler. Mellan de ideala experimentvillkoren å ena sidan och den rena intuitiva bedömningen å den andra föreligger en kontinuerlig skala med olika grader av vetenskaplig precision.

Det är sålunda enligt Huséns uppfattning bättre att inom ramen för det praktiskt möjliga genomföra en undersökning, där man i görligaste mån söker hålla faktorerna under kontroll, än att inte genomföra någon undersökning alls.

Då det gäller pedagogisk forskning i anslutning till särskilda försöksskolor, har man, anför Husén vidare, att beakta dels de problem som skall undersökas, dels storleken av de elevgrupper man behöver för att genomföra experimenten, dels representativiteten hos elever och lärare och dels den experimentella upplägningen.

Undersökningsproblemen uppdelar Husén i tre grupper. Bland organisatorisk-administrativa experiment nämnes bland annat frågan om lämpliga former för differentiering av elevmaterialet i själva undervisningen. De metodiska problemen, vilka kan avse antingen själva undervisningsformen eller den speciella ämnesmetodiken, anses komma att bli av stor betydelse. I gruppen av mera renodlat pedagogisk-psykologiska försök nämnes såsom exempel undersökningar rörande användbarheten hos och effekten av olika slags undervisningsmateriel, läroböcker, audio-visuella hjälpmedel m. m. samt undersökningar rörande lektionstidens längd, lektionernas förläggande på olika tider av dagen och växlingar mellan olika ämnen.

I fråga om storleken av de elevgrupper, som man behöver arbeta med för att få mera generaliserbara resultat, finner Husén det svårt att komma med exakta angivelser. Ett antal av cirka 100 barn på var och en av klassnivåerna inom en försöksskola anser Husén dock kunna vara tillräckligt för ett flertal typer av experiment.

Det framhålles i detta sammanhang, att upprättandet av ett flertal försöksskolor möjliggör att vissa undersökningar kan utföras parallellt i två eller flera skolor. Bortsett från att underlaget därvid rent antalsmässigt blir större, vinner man också den fördelen att man kan göra undersökningarna i varierande skolmiljöer, vilket givetvis ökar resultatens pålitlighet och i större utsträckning möjliggör att man kan generalisera.

Husén understryker, att frågan om representativiteten hos barnmaterial och lärare är väsentlig. I fråga om barnmaterialet kan frågan lösas genom att eleverna rekryteras till försöksskolan enligt samma principer som gäller beträffande övriga skolor på orten. Man bör dock beakta, att föräldrarna på orten kan komma att vilja konkurrera om att få in sina barn i denna skola, då man kan förutsätta att den på grund av sin kvalitet, icke minst vad beträffar lärarna, kan bli mera lockande än övriga skolor på orten. När det gäller lärarerekryteringen avvisar Husén av bland annat pedagogiska och undersökningstekniska skäl tanken på att tillgodose försöksskolorna med lärare, som beträffande undervisningsskicklighet och övriga meriter fördelar sig på samma sätt som alla lärare i landet på stadiet i fråga.

Förutsättningen för att man med framgång skall kunna bedriva experiment och försök vid försöksskolan är, att vid skolan tjänstgörande lärare ställer sig positiva till och sålunda accepterar att undervisningen göres till föremål för mera systematiskt inriktade, vetenskapliga studier samt att de också besitter en personlig och utbildningsmässig lämplighet för att lämna sin medverkan till sådana undersökningar. Det betyder, att man till försöksskolorna måste söka knyta lärare, som icke endast dokumenterat god undervisningsskicklighet, utan också har en gynnsam inställning till pedagogiska undersökningar och är beredda att böja sig för fakta. Det är enligt Huséns uppfattning väsentligare, att man får lärare med sådan inställning till såväl det praktiska skolarbetet som de objektiva studierna av detta, än att man får ett representativt lärarurval. Lärarna bör nämligen själva i hög grad engageras för forskningsarbetet och inte endast vara föremål för studier av forskare utifrån. Härvid förutsättes, att vetenskaplig expertis utifrån medverkar under alla stadier av de undersökningar som avses komma till utförande. Forskningsarbetet vid försöksskolorna skulle sålunda komma att bära prägel av aktionsforskning. Vid många experiment kommer, framhålles det vidare, lärarfaktorn att kunna elimineras eller kontrolleras genom att man använder övliga vetenskapliga förfaranden.

Uppläggningsen av experimenten kommer i viss mån att påverka försöksskolornas organisation. Husén framhåller, att s. k. experiment-kontrollgruppsförfarande som regel endast kan användas inom försöksskolorna. Man kan låta ett par avdelningar på viss klassnivå tjänstgöra som experimentgrupper och ett par andra som kontrollgrupper. I vissa fall kan man låta avdelningarna på viss klassnivå inom en försöksskola fungera såsom experimentgrupper och inom en annan försöksskola såsom kontrollgrupper. Däremot kan man, understryker Husén, på grund av bristande representativitet i fråga om lärarna ej låta ordinära skolor tjänstgöra såsom kontrollgrupper till försöksskolorna. Man kan också använda det s. k. rotationsförfarandet, vilket ofta lämpar sig utmärkt för metodiska experiment, men också torde vara användbart för differentieringsexperiment.

Avslutningsvis anför Husén följande.

Forskningsarbetet vid försöksskolorna kan av angivna skäl icke få karaktären av laboratorieforskning utan får, som tidigare framhållits, karaktären av aktionsforskning. Syftet med försöksskolorna är icke endast att göra vetenskapliga experiment utan också att de skall vara centra för uppslag och stimulans till förnyelse inom skolan. Vissa frågor, såsom metodiska problem, kan som regel med framgång belysas med undersökningar inom dessa skolor. Andra frågeställningar kan endast få en preliminär belysning genom förförsök inom försöksskolorna. Ytterligare undersökningar måste göras i de ordinära skolorna. Detta torde bli fallet med åtskilliga både organisatoriska och metodiska försök. Förförsöken vid försöksskolorna kan då ge upplysning om, vilka resultat som under relativt gynnsamma betingelser kan ernås.

Skolöverstyrelsen

Överstyrelsen delar i stort sett utredningens uppfattning om de särskilda försöksskolornas uppgifter. En närmare avvägning mellan dessa torde emellertid enligt överstyrelsens mening ej kunna ske förrän efterhand som erfarenheter vinnes. Dock vill överstyrelsen redan nu understryka, att dessa skolors huvuduppgift bör vara praktisk-pedagogisk forskning och försöksverksamhet. Det skulle alltför mycket komma att inkräkta på denna uppgift, om försöksskolorna därjämte, såsom de sakkunniga tänkt sig, skulle fungera som centraler för lärarnas pedagogiska fortbildning. Denna senare uppgift bör enligt överstyrelsens mening i stället huvudsakligen fullgöras av respektive försöksskolas »moderskola» — lärarutbildningsanstalten.

När det gäller det principiellt viktiga avvägningsspörsmålet om bedrivande av praktisk-pedagogisk forskning och försöksverksamhet i särskilda skolor respektive vanliga skolor, vill överstyrelsen för sin del ej tänka sig ett antingen-eller, utan det bör snarare bli ett både-och. Så är också förhållandet flerstädes utomlands, t. ex. i U.S.A. Där är vanligt, för att ej säga regel, att de till lärarutbildningen anknutna försöksskolorna av flera skäl numera förlägger en del av sin verksamhet till vanliga skolor inom räckhåll. Ett av skälen är det som professor Husén i sin promemoria särskilt framhållit, nämligen »att på ett bättre sätt personligen engagera lärarna i det pedagogiska forskningsarbetet» eller närmare bestämt i den del därav som man kallat för »aktionsforskning».

Försöksskolornas organisation. Central och lokal ledning*Utredningen*

För den centrala ledningen av verksamheten vid de särskilda försöksskolorna föreslår utredningen, att ett försöksråd upprättas inom skolöverstyrelsens försöksavdelning. Den centrala ledningens huvudsakliga uppgifter har redan angivits i det föregående. Försöksrådet bör tillsättas vid ingången av det budgetår, då den första försöksskolan startar. I försöksrådet föreslås ingå ledamöterna av skolöverstyrelsens försöksavdelning, överstyrelsens skolpsykolog och professorn i skolforskning vid den eller de lärarhögskolor, som kommer att få särskild försöksskola. Professorn i pedagogik vid universitetet i stad, där försöksskola men icke lärarhögskola finnes, bör även tillhöra försöksrådet.

Då försöksskolorna skall anknytas till statliga lärarutbildningsanstalter, bör de, anser utredningen, vara statliga skolor. Den centralt ledda systematiska försöksverksamhet, som skall bedrivas vid de särskilda försöksskolorna, kan enligt utredningens bestämda uppfattning konsekvent genomföras endast vid statliga försöksskolor.

Utredningen har, som redan framhållits, utgått från att försöksskolorna skall organiseras som nioåriga enhetsskolor. De timplaner och huvudmoment vid försöksverksamhet med nioårig enhetsskola, som gäller i försöksdistrikten, bör tillämpas även i de särskilda försöksskolorna, därest icke speciella försök motiverar avvikelser.

Utredningen har ingående övervägt, vilken storlek försöksskolorna lämpligen bör ha. Därvid har beaktats att skolorna måste få ett tillräckligt brett underlag för undersökningarna. Å andra sidan måste skolenhetens storlek avvägas med hänsyn till vad som från ekonomiska, administrativa och pedagogiska synpunkter kan anses vara lämpligt och möjligt. Även lokala förhållanden måste givetvis beaktas. Att från början fastställa samma storlek på alla försöksskolorna anser utredningen därför icke möjligt. I fråga om antalet specialklasser anses försöksskolorna icke böra erhålla en gynnsammare ställning än andra skolor. Inom den i det följande angivna organisationens ram bör försök anställas med skolmognadsklasser och observationsklasser.

Därest icke lokala förhållanden lägger hinder i vägen, bör enligt utredningens mening de särskilda försöksskolorna organiseras i huvudsak enligt tre närmare specificerade alternativ, av vilka alternativ 1 innebär att skolan organiseras helt enligt Aa-formen med 4 parallellavdelningar på lågstadiet och 3 på vardera av mellan- och högstadierna. Sammanlagt skulle alltså 30 normalklasser ingå. Skolan bör därjämte ha 3 specialklasser, exempelvis 2 hjälpklasser och en avdelning för undervisning av läs- och skrivretarderade barn, den sistnämnda eventuellt ersatt med läsklinik.

Alternativ 2 och 3 omfattar lägre antal avdelningar av a- och A-typ men därjämte vissa avdelningar av b- och B-typ.

En skola med omfång enligt alternativ 1 beräknas kräva ett befolkningsunderlag av 6 000 à 7 000 personer och en skola enligt alternativ 2 och 3 ett befolkningsunderlag av 5 000 à 6 000 personer.

Med hänsyn till försöksresultatens representativitet rekommenderar utredningen, att elever i rekryteringen sker regionalt. Normalt bör sålunda samtliga elever inom det överlärardistrikt eller skolområde, som försöksskolan betjänar, hänvisas till försöksskolan, och avgång till högre skola efter klass 4 eller 6 bör i regel icke förekomma. Undantag bör dock kunna medgivas, exempelvis för elever som efter klass 6 önskar övergå till praktisk realskola.

De sakkunniga understryker, att försöksskolorna bör tillförsäkras en effektiv och väl kvalificerad ledning. Utredningen finner följande befattningshavare oundgängligen nödvändiga vid varje utbyggd försöksskola: en försöksledare, en rektor, en skolpsykolog och en studieledare. På skolans kansli bör anställas en befattningshavare i kansliskrivares tjänstställning, varjämte tillräckliga anslag för skrivhjälp bör finnas. I övrigt bör samma befattningshavare finnas som vid skolor av samma storleksordning inom den vanliga försöksverksamheten med nioårig enhetsskola.

Beträffande tillsättning, kompetens och uppgifter för de föreslagna befattningshavarna anför utredningen följande.

Då försöksskola är knuten till lärarhögskola, bör professorn i skolforskning vara försöksledare. Av övriga försöksledare bör lämpligen krävas docentkompetens i pedagogik eller psykologi. Befattningen bör vara förenad med ordinarie eller extra ordinarie lektorat i psykologi och pedagogik vid vederbörande folkskoleseminarium. Det lämpligaste tillvägagångssättet synes vara, att befattning som lektor och försöksledare utlyses i vanlig ordning och att vid tillsättningen, som bör ske genom Kungl. Maj:t, avgörande hänsyn tages till de sökandes kvalifikationer som ledare för försöksverksamheten. Försöksledarens huvuduppgift blir att i enlighet med direktiv från försöksrådet och efter beslut av skolans försöksnämnd organisera försöksverksamheten vid skolan och övervaka densamma. Han bör också främja kontakten mellan försöksskolan och lärarutbildningsanstalterna på orten.

Rektor bör förordnas av Kungl. Maj:t, i regel för en tid av sex år, och skall vara ledare av skolan med den inskränkning, som betingas av försöksledarens särskilda arbetsuppgifter inom denna. För behörighet till rektorat bör krävas behörighet till ordinarie folkskollärartjänst eller ordinarie adjunktstjänst vid skolan.

För rektor och försöksledare bör gälla särskild av skolöverstyrelsen fastställd instruktion.

Skolpsykologen, som bör tillsättas av skolöverstyrelsen, bör äga den högre kompetensen enligt psykologutredningens förslag (SOU 1955: 11,

s. 65 ff). Utöver sådana arbetsuppgifter, som måste anses falla inom en skolpsykologs normala verksamhetsområde, bör det åligga honom att vara försöksledaren behjälplig i hans arbete, t. ex. med statistisk bearbetning av undersökningsresultaten.

Studieledaren bör erhålla samma arbetsuppgifter som inom den vanliga försöksverksamheten. Förordnande bör utfärdas av skolöverstyrelsen.

Enligt utredningens förslag skall för den lokala ledningen av varje försöksskola även finnas en försöksnämnd och en lokalstyrelse.

Utredningen räknar med att försöksnämnd, försöksledare, rektor, skolpsykolog och, då så erfordras, även studieledare vid varje skola tillsättes, då skolan påbörjar sin verksamhet.

I fråga om försöksskolornas l ä r a r e konstaterar utredningen, att behov torde komma att föreligga dels av heltidsanställda lärare, dels av lärare, som fullgör timlärtjänstgöring eller fyllnadstjänstgöring vid skolan.

Med hänsyn till de speciella arbetsuppgifter, som kommer att åvila lärarna vid försöksskolorna, och de pedagogiska kvalifikationer, som dessa uppgifter kräver, bör lärarna utväljas med stor omsorg, framhåller utredningen. Lärartillsättningen bör ske i samma ordning som vid seminarierna, dock med det undantaget, att de befogenheter, som vid dessa tillkommer rektor, vid de särskilda försöksskolorna i stället skall ankomma på försöksnämnden.

Beträffande anställningsformen för heltidsanställda lärare bör enligt utredningens uppfattning i princip gälla att tjänsterna skall vara ordinarie tjänster. Lärarna i de särskilda försöksskolorna bör tillförsäkras trygghet i anställningen, och alltför täta lärarbyten, som skulle kunna äventyra hela verksamheten, bör undvikas. Att uppehålla ordinarie eller icke-ordinarie lärartjänst bör kunna förordnas ordinarie eller extra ordinarie lärare vid statlig eller statsunderstödd skola. De sakkunniga finner det vidare angeläget, att garantier skapas för att lärare, som innehar ordinarie anställning vid annan skola, beviljas erforderlig tjänstledighet från denna anställning under förordnande vid försöksskola, även om sådant förordnande skulle förlängas och sträcka sig över en följd av år.

Skolöverstyrelsen

Överstyrelsen delar utredningens uppfattning, att staten bör vara huvudman för de särskilda försöksskolorna. Vidare finner överstyrelsen det naturligt, att försöksskolorna under enhetsskolans prövotid o r g a n i s e r a s såsom reguljära enhetsskolor. Huruvida försöksskolorna efter enhetsskolans genomförande kan anförtros andra angelägna försöksuppgifter, bör framtida överväganden få utvisa. Ehuru dessa skolor alltså under sin första verksamhetsperiod bör vara enhetsskolor, biträder överstyrelsen utredningens uppfattning, att de fördenskull inte behöver vara varandra alldeles lika vare sig ifråga om storlek eller inre organisation.

I likhet med en del av remissinstanserna vill överstyrelsen bestämt avstyrka, att försök som avser B-skolornas arbetssätt förläggas till skolor i

stadsmiljö. En viss del av sin verksamhet bör försöksskolorna förlägga till en för sådana försök mera naturlig och representativ miljö. Även undersökningsmetodiskt är detta självfallet önskvärt för att ej säga nödvändigt. Därigenom kommer också landsbygden — vilket är mycket viktigt — att bli representerad i försöksskolornas verksamhet.

Såväl försök i läraravdelningar av B-formen som en del andra försök, däribland sådana som gäller viss förberedande yrkesundervisning, bör förläggas till vanliga skolor. Tanken att de särskilda försöksskolorna skulle kunna göras »representativa» i den meningen, att de var för sig skulle kunna bli en fullständig enhetsskola — låt vara i miniatyr — är enligt överstyrelsens mening orealistisk. Däremot bör försöksskolorna i kombination med en lämpligt dimensionerad extern försöksverksamhet kunna representera en så långt möjligt fullständig enhetsskolorganisation. Därav följer också, att själva den försöksskola, som direkt anknytes till en lärarutbildningsanstalt bör kunna få något mindre format än de sakkunniga tänkt sig.

I fråga om elevrekryteringen tillstyrker överstyrelsen utredningens förslag, att försöksskolorna bör vara distriktsskolor med regional intagning. Därigenom håller man också möjligheterna mera öppna för att vid eventuellt framtida behov åter kunna helt överföra en del av dessa skolor till respektive kommuners reguljära skolväsen. Vad beträffar de särskilda försöksskolor, som kan komma att direkt anknytas till lärarhögskola, är det enligt överstyrelsens mening emellertid mycket önskvärt, att dessa inom ramen för sin externa organisation får anknytning till försöksgymnasier, eventuellt även till praktiska realskolor.

Överstyrelsen anser, att de sakkunniga i viss mån därigenom att de kommit att något överdimensionera försöksskolornas storlek också frestats att överorganisera såväl den lokala som den centrala **l e d n i n g e n** av dessa skolor.

Att befattningen såsom försöksledare skulle vara förenad med professur i skolforskning vid lärarhögskola eller lektorat i pedagogik vid folkskoleseminarium, finner överstyrelsen olämpligt. Överstyrelsen anser, att de krav, som kommer att ställas på denna befattning, motiverar, att befattningen blir heltidstjänst. Försöksledaren kan då helt disponeras för försöksskolan. Rektor vid moderanstalten bör vara chef för även försöksskolan och försöksledaren därmed ha karaktär av biträdande rektor i vad avser den pedagogiska och administrativa ledningen av försöksskolan. Det synes emellertid lämpligt, att kompetensområdet mellan de båda chefsbefattningarna icke markeras alltför hårt utan möjlighet hålles öppen att tillämpa den arbetsfördelning, som i det enskilda fallet kan visa sig mest praktisk och lämplig.

I vissa fall kan sålunda försöksledaren komma att få — under rektor — utöva icke blott den pedagogiska utan även den administrativa ledningen av försöksskolan, medan i andra fall måhända befinnes lämpligare, att försöksledaren i stället anförtros exempelvis den pedagogiska tillsynen av övningsskolan mot att rektor i stället svarar för de administrativa uppgifterna avseende försöksskolan. För att i sistnämnda fall en sådan mera naturlig tjänsteförening icke alltför mycket skall inkräkta på försöksledarens övriga uppgifter kan lämpligen en av övningsskolans lärare utses såsom tillsynslärare för att därstädes biträda med löpande göromål. Försöksledaren bör nämligen självfallet ha sin expedition förlagd till försöksskolan.

Vid den tekniska ledningen av försöksarbetet — både det interna och det externa — kommer försöksledaren närmast att biträdas av skolpsykologen,

vilken bör ha den kompetens som de sakkunniga föreslagit. Fastän uppgiften att tjänstgöra såsom ämneslärare i pedagogik enligt överstyrelsens förslag ej skulle tillkomma försöksledaren, bör av denne i regel fordras behörighet för lektorat. För ledning av en någorlunda utbyggd försöksskola skulle alltså behövas: en försöksledare tillika konrektor, en skolpsykolog och en studieledare samt erforderlig biträdespersonal.

Även den till försöksskolan knutna försöksnämnden synes vara något överdimensionerad. Enligt överstyrelsens mening bör såsom försöksnämnd tills vidare kunna fungera: läraranstaltens rektor (ordförande), försöksledaren, skolpsykologen, studieledaren, lektorn i pedagogik samt en representant för lärarkollegiet från vart och ett av de olika undervisningsstadierna, som försöksverksamheten berör. Självfallet bör nämnden med sig också kunna adjungera andra, t. ex. skolläkare och representant för skoldistrikt, där extern försöksverksamhet pågår.

Den av de sakkunniga föreslagna särskilda lokalstyrelsen för försöksskolan bör enligt överstyrelsens mening ej komma till stånd. De på kommunen ankommande uppgifterna kan lämpligen handläggas av den för distriktet gemensamma skolstyrelsen.

Vad slutligen beträffar den centrala ledningen av försöksskolorna anser överstyrelsen att det av utredningen föreslagna försöksrådet ej behöver tillsättas. Dess funktion kan tills vidare fullgöras av överstyrelsens försöksavdelning, förstärkt med professorn i praktisk pedagogik vid lärarhögskolan. Det förtjänar i detta sammanhang erinras om att försöksavdelningen sedan 1954 till sig har knuten en lekmannanämnd, vilken också i vissa avseenden kan och bör vara en rådgivande instans vid den centrala ledningen av de särskilda försöksskolornas verksamhet.

Försöksskolornas antal och förläggning

Utredningen

I skolöverstyrelsens förutnämnda skrivelse den 10 maj 1954 förklarade sig överstyrelsen räkna med att det i första hand skulle behöva inrättas tre eller fem särskilda försöksskolor. Med tanke på vad professor Husén anfört om önskvärdheten av att vissa undersökningar kan utföras parallellt på två eller flera skolor, anser utredningen, att antalet särskilda försöksskolor snarare bör bestämmas till fyra eller sex. Då det syntes utredningen tvivelaktigt, om fyra försöksskolor skulle ge ett tillräckligt kvantitativt underlag för den här ifrågavarande försöksverksamheten med dess många betydelsefulla uppgifter såväl för utprovandet av enhetsskolan som för den pedagogiska utvecklingen inom det svenska skolväsendet på längre sikt, stannar utredningen för att föreslå, att sex försöksskolor nu skall inrättas, och föreslår att de förläggas till Stockholm, Göteborg, Lund, Linköping, Karlstad och Luleå.

Skolöverstyrelsen

Överstyrelsen anser liksom de sakkunniga det vara självklart, att en av försöksskolorna förlägges till Stockholm i så nära anslutning som möjligt till den nu startade första lärarhögskolan. Likaså utgår överstyrelsen ifrån att varje universitetsstad, som beräknas i sinom tid erhålla lärarhögskola,

också i anslutning till denna bör få en särskild försöksskola. Förslag om inrättande av en skola av sistnämnda slag bör dock uppgöras samtidigt med förslaget om lärarhögskola. Det är nämligen enligt överstyrelsens mening av stor vikt, att försöksskolan verkligen blir en integrerande del av lärarhögskolan. Förläggningen av en sådan försöksskola, dess lärarekrytering och inordnande i lärarutbildningen kan emellertid självfallet ej med tillräcklig säkerhet bedömas förrän i samband med projekterandet av själva lärarhögskolan. Eftersom utredning pågår om inrättande av en andra lärarhögskola eventuellt förlagd till Lund bör i detta sammanhang även frågan om en därtill ansluten försöksskola beaktas. Under sådana förhållanden torde enligt överstyrelsens mening motsvarande frågor för Göteborgs och Uppsalas del aktualiseras först i samband med att det blir bestämt, att lärarhögskolor skall inrättas även på dessa orter.

Det antal försöksskolor, som överstyrelsen i förevarande sammanhang anser sig kunna föreslå, bör emellertid begränsas till fyra. Förutom beträffande den redan nämnda i Stockholm med anknytning till lärarhögskolan ansluter sig överstyrelsen i fråga om de övriga tre till utredningens förslag, nämligen att försöksskolor upprättas i Luleå, Linköping och Karlstad, anslutna till respektive folkskoleseminariet i Luleå, folkskoleseminariet för manliga elever i Linköping och folkskoleseminariet i Karlstad. Tidpunkterna för organiserande och igångsättande av sådana skolor anser överstyrelsen självfallet böra bestämmas först efter förhandlingar mellan stat och kommun på de orter, som slutligen kommer i fråga till erhållande av särskilda försöksskolor. Likaledes säger det sig självt, att ingen av dessa skolor skulle kunna börja sin verksamhet före läsåret 1957/58.

Kostnads- och lönefrågor

Utredningen

Enligt de sakkunnigas mening bör, såsom tidigare nämnts, de statliga försöksskolorna inrättas på platser, där färdiga skolor finnes att övertaga eller helst där nya skolor under alla omständigheter måste komma till stånd inom en nära framtid. De kommer alltså att rekryteras av elever, som annars skulle ha gått i folkskola eller realskola. Med hänsyn härtill finner utredningen det motiverat, att kostnaderna för varje försöksskola fördelas mellan stat och kommun.

Utredningen anser, att det i princip bör åligga kommunen att tillhandahålla och underhålla erforderliga skollokaler och inventarier. För detta ändamål bör skoldistriktet erhålla statsbidrag enligt 60 § i allmänna försöksskolebestämmelserna. Skolbyggnader och inventarier, som tillhandahållas av kommun, bör förbli kommunal egendom men med rätt för försöksskolan att disponera desamma så länge försöksverksamhet där bedrivs.

Det kan emellertid förutsättas, framhåller utredningen, att en försöksskola av här ifrågavarande slag behöver vissa lokaler och anordningar, som i allmänhet icke ingår i skolornas byggnadsprogram. Sålunda torde det med hänsyn till den väntade stora frekvensen av hospiteringar vara önskvärt,

att — där så kan ske vid nybyggnad — lärosalarna göres något rymligare än vad som för närvarande är brukligt i enhetsskolan. Även aulan bör göras större, bland annat emedan skolan avses bli centrum för lärarkurser och annan pedagogisk fortbildning. Arbetsrum behövs för försöksledaren och skolpsykologen. Vidare erfordras bland annat psykologiskt laboratorium med lämplig utrustning samt lokaler för bearbetning och arkivering av försöksmaterial. Här exemplifierade särskilda lokaler och anordningar anser utredningen helt böra bekostas av statsverket.

Att beräkna kostnaderna för nyuppförande av en försöksskola av den typ och omfattning, som tidigare skisserats, finner de sakkunniga ytterst vanskligt med hänsyn till en mängd skiftande och okända faktorer. Utredningen uppskattar emellertid den sammanlagda kostnaden för en skola enligt alternativ 1 med inventarier till omkring 7 miljoner kronor, varav omkring 1 miljon torde komma på de lokaler jämte inventarier, som enligt vad nyss sagts helt skulle bekostas av statsverket. I vissa fall torde dock utrymmen inom exempelvis seminariebyggnaden kunna utnyttjas för somliga av de angivna ändamålen.

Uppvärmning och belysning av samtliga lokaler i försöksskolan bör enligt utredningens uppfattning bekostas av kommunen.

Personalen vid de särskilda försöksskolorna bör, anser utredningen, vara statsanställd, varför den helt bör avlönas av statsverket.

Försöksledaren har av utredningen föreslagits skola inneha ordinarie eller extra ordinarie lektorat vid seminariet. Hans undervisningsskyldighet föreslås bli nedsatt till hälften av vad som gäller för lektor vid folkskoleseminarium. Då professor vid lärarhögskola tjänstgör som försöksledare, bör denne enligt utredningens åsikt beredas erforderlig lättnad i sina övriga arbetsuppgifter. Då den första lärarhögskolan för närvarande befinner sig på organisationsstadiet, har utredningen icke kunnat bilda sig en uppfattning om på vad sätt den nödvändiga avlastningen skall kunna komma till stånd. Det torde få ankomma på lärarhögskolans styrelse att framlägga förslag härom. Till försöksledare bör dessutom utgå ett särskilt arvode om förslagsvis 2 400 kronor per år.

Rektor bör enligt utredningens förslag, om han äger adjunktskompetens, placeras i lönegrad Cb 12 och därutöver uppbära arvode för två veckotimmar i likhet med vad som föreslagits för rektor vid lärarhögskolans i Stockholm övningsskola. Då förtrogenhet med experimentell psykologi och pedagogik måste anses vara av stort värde för skolledarna vid försöksskolorna, bör rektor med folkskollärarytbildning och fil. lic.-examen i pedagogik eller psykologi kunna placeras i samma lönegrad. Rektor med folkskollärarytbildning men icke adjunktsbehörighet bör placeras i lönegrad Cb 6 och därjämte uppbära arvode för två veckotimmar. Undervisningsskyldigheten för rektor bör omfatta fem veckotimmar.

Skolpsykologen föreslås bli placerad i lönegrad Ca 32. Studieledaren bör åtnjuta nedsättning i undervisningsskyldigheten och uppbära ersättning enligt samma grunder som inom den vanliga försöksverksamheten med nio-årig enhetsskola.

Om de särskilda försöksskolorna skall kunna draga till sig de för verksamheten lämpligaste lärarna, bör de, framhåller de sakkunniga, kunna bereda lärarna bättre avlöningsförmåner än vad som eljest gäller för lärare på motsvarande stadium. Det anses sålunda skäligt, att lärarna på mellanstadiet placeras i samma lönegrad som övningsskollärarna vid seminarierna, d. v. s. Ca 25. I analogi härmed bör lärarna på lågstadiet avlönas enligt lönegrad Ca 19. Adjunkterna bör placeras i lönegrad Ca 29 och därutöver erhålla arvode för två veckotimmar. Bland annat med hänsyn till försöksresultatens representativitet anser utredningen, att på högstadiet vissa tjänster bör inrättas för folkskollärare med behörighet till 23-gradstjänst. Dessa bör då placeras i lönegrad Ca 27. Vid kostnadsberäkningen har utredningen dock utgått från att samtliga ämneslärare på högstadiet är adjunkter i 29 lönegraden. Härigenom har beräkningarna icke lästs fast vid någon viss relation mellan adjunkter och andra lärare på högstadiet. — För icke-ordinarie lärare med behörighet till ordinarie lärartjänst bör motsvarande Ce-lönegrader tillämpas. — Utredningen anser sig icke nu böra förorda generell nedsättning för de särskilda försöksskolornas lärare i den undervisningsskyldighet, som åligger lärarna på motsvarande stadium i den vanliga försöksverksamheten med nioårig enhetskola. Först sedan erfarenheter av verksamheten vunnits, torde det enligt de sakkunnigas mening bli möjligt att bedöma, om och i vilken utsträckning sådan nedsättning kan vara erforderlig.

I vilken omfattning den särskilda försöksverksamheten kan komma att beröra övningsämnen, praktiska ämnen och yrkesämnen anses icke nu kunna bedömas. Utredningen har därför icke ansett sig böra framlägga förslag om lönesättning för lärare i dessa ämnen men förutsätter, att frågan blir föremål för behandling inom skolöverstyrelsen, sedan försöksrådet dragit upp närmare riktlinjer för verksamheten vid de särskilda försöksskolorna.

För skolans vaktmästare föreslås lönegrad Ca 11 och för kansliskrivaren lönegrad Ce 15.

Då det finnes anledning antaga, att läroböcker och undervisningsmateriel kommer att bli föremål för försöksverksamhet, föreslår utredningen att det skall tillkomma försöksnämnden att bestämma, vilka läroböcker som skall anskaffas. Kostnaderna bör därför bestridas av statsverket, men bidrag bör lämnas av kommunen med belopp motsvarande vad som för enahanda ändamål utgår till andra skolor av samma storleksordning inom skoldistriktet. Material till goss- och flickslöjden och till undervisningen i hushållsgöromål bör helt bekostas av kommunen enligt för skoldistriktet i övrigt gällande bestämmelser.

Till försöksskolans bibliotek bör enligt de sakkunnigas mening utgå anslag från stat och kommun i enlighet med vad som gäller för övriga skolor inom distriktet. Därutöver bör under de två första åren av försöks-

skolans verksamhet utgå tilläggsanslag av statsmedel till bibliotekets första bokuppsättning, förslagsvis 10 000 kronor vartdera året.

Det anses vidare böra åvila kommunen att med statsbidrag i vanlig ordning avlöna skolläkare, skolsköterska, skoltandläkare, bespisnings- och städningpersonal samt att bekosta skolbarnsbespisning, skolbad och andra skolsociala anordningar.

Då omfattningen av den kursverksamhet, som skall bedrivas vid försöksskolorna, för närvarande icke kan överblickas, har utredningen icke kunnat göra några kostnadsberäkningar i detta hänseende.

Mer kostnaderna för statsverket för en fullt utbyggd särskild försöksskola enligt alternativ 1 — alltså kostnaderna utöver dem som annars åvilar statsverket för en lika stor enhetsskola av vanlig typ — beräknas av utredningen komma att uppgå till ungefär följande belopp i ortsgrupp 4, hyresgrupp 4.

Engångskostnader:

Skolbyggnader jämte inventarier, högst	1 000 000
Tilläggsanslag till bibliotek, fördelat på två år	20 000
Summa kronor	1 020 000

Årliga kostnader:

Försöksledare, rektor och skolpsykolog	70 000
Lärare	150 000
Övrig personal	30 000
Övriga kostnader	20 000
Summa kronor	270 000

Vid beräkningen av statsverkets merkostnader för lärarnas avlöning har utredningen beaktat dels att skoldistriktets kostnad enligt statsbidragskungörelsen för varje tjänst på lågstadiet (1 300 kronor) och mellanstadiet (1 900 kronor) bortfaller, dels att staten övertar skoldistriktets till 22 procent uppgående del av kostnaden för övningslärarnas avlöning, varjämte hänsyn tagits till den föreslagna lönegradshöjningen för lärarna och det föreslagna arvudet till adjunkterna för två veckotimmar.

Skolöverstyrelsen

Överstyrelsen är i stort sett ense med de sakkunniga i fråga om fördelningen mellan stat och kommun av kostnaderna för de särskilda försöksskolorna. Dessa skolor är tills vidare att anse såsom nioåriga enhetsskolor. I likhet med övriga sådana skolor har de att betjäna ett bestämt skolområde inom respektive skoldistrikt, där de alltså tillgodoser ett utbildningsbehov, vilket kommunen under alla förhållanden hade måst sörja för i en eller annan form.

Att dessa försöksskolor emellertid tills vidare bör ha staten till huvudman betingas ej endast av att de anknyts till den statliga lärarutbildningen, framhåller överstyrelsen, utan också och framför allt därav att de anför-

tros vissa praktisk-pedagogiska forsknings- och försöksuppgifter i samband med den statligt ledda försöksverksamheten på skolväsendets område. Från statens sida synes dessa skolor först och främst böra komma i åtnjutande av statsbidrag enligt de bestämmelser, som gäller för övrig försöksverksamhet med nioårig enhetsskola. Men därjämte bör de av statsmedel erhålla gottgörelse för vissa väsentliga merkostnader, som betingas av de särskilda uppgifter, som dessa försöksskolor har utöver dem som tillkommer vanliga försöksskolor.

Enligt dessa överstyrelsens huvudsynpunkter skulle kostnadsfördelningen mellan stat och kommun sålunda bli i stort sett följande.

Kommunen bör med hjälp av de statsbidrag, som utgår till försöksskolor av ifrågavarande typ, svara för anläggningskostnader och övriga kostnader av investeringsliknande natur. Därigenom blir kommunen automatiskt rättsägare i avseende på dessa investeringar, om skolan framdeles skulle behöva förändras till en vanlig kommunal skola.

Kommunen bör också på motsvarande sätt primärt svara för kostnader av löpande, driftsmässig natur, vilka kommunen likaledes under alla förhållanden måste ikläda sig, när det gäller vanlig försöksverksamhet med nioårig enhetsskola. Hit hör kostnader för undervisningsmateriel, läroböcker, skolbibliotek, skolsociala anordningar, skolhälsovård, lokalernas uppvärmning och renhållning, belysning, städning och dylikt. Till skillnad från de sakkunniga anser överstyrelsen, att även kostnaderna för vaktmästarlöner bör bestridas av kommunen.

Förutom statsbidrag i vanlig ordning bör på statsverket falla kostnaderna för speciell materiel, som oundgängligen behövs för försökens genomförande.

Av statsverket bör vidare bestridas dels kostnaderna för försöksledaren, lärarpersonalen, skolpsykologen, dels de av de speciella försöksuppgifterna direkt betingade kostnaderna för biträdeshjälp. I dessa kostnader bör inräknas — förutom avlöningar — driftskostnader av lönemässig natur, nämligen sjukvård samt rese- och flyttningersättning. Personalkostnader i övrigt, t.ex. annan biträdeshjälp än nyss sagts samt vaktmästarlöner, bör däremot bestridas av kommunen.

Överstyrelsen anser, att det såsom villkor för upprättande av statlig försöksskola på viss ort bör uttryckligen föreskrivas, att vederbörande kommun åtagit sig att tillhandahålla erforderliga lokaler och att svara för de övriga anordningar, som enligt nyss anförda fördelningsprincip bör åvila kommunen. Denna bör självfallet inkomma med särskild ansökan härom med bifogande av erforderlig utredning m. m.

Härefter övergår överstyrelsen till frågan om lön e s ä t t n i n g e n för den statligt engagerade personalen.

Med hänsyn till de krav, som måste ställas på försöksledaren som ledare för försöksverksamheten, kan en lägre löneställning än lönegrad Cb 13 icke ifrågakomma. Därjämte bör utgå den till rektor vid lärarutbildningsanstalt utgående särskilda ersättningen motsvarande TA-arvode för två veckotimmar. Undervisningsskyldigheten bör vara fem veckotimmar. Förordnandetiden bör vara sex år. I övrigt bör tillämpas för seminarierektor gällande tillsättningsbestämmelser.

Skolpsykologen bör hänföras till Ce 32. Ordinariesättning av denna tjänst bör sålunda ej nu ifrågakomma i avvaktan på ställningstagande till psykologutredningens förslag. Av denne befattningshavare bör krävas den högre

kompetensen enligt psykologutredningens förslag (SOU 1953: 11). Tjänsten bör tillsättas av skolöverstyrelsen.

Studieledaren bör erhålla arvode enligt för dylik befattning vid enhetskola gällande grunder. Förordnandet bör meddelas av skolöverstyrelsen.

Vad beträffar anställnings- och löneförhållandena för lärarpersonalen bör dessa tills vidare ansluta sig till vad som för de olika skolstadierna gäller för motsvarande lärarutbildningsanstalter. De speciella arbetsuppgifter, vilka skulle ankomma på lärarpersonalen vid försöksskolorna, torde nämligen till kvalitet i stort sett kunna anses jämförliga med uppgifterna för motsvarande lärargrupper vid lärarutbildningsanstalterna, och rekryteringsområdet torde bli detsamma som för dessa anstalter. Därtill kommer den organisatoriska samordningen med seminarierna, som gör en anknytning till ett redan existerande system önskvärt. Överstyrelsen har därför funnit lämpligast, att lärarna på låg- och mellanstadierna anställas som övningskollärare i lönegrad 25 samt högstadielärare som adjunkter i lönegrad 29. Dylik adjunkt bör därjämte på sätt för närvarande gäller vid läroverk med praktisk lärarkurs åtnjuta ersättning motsvarande TA-arvode för två veckotimmar. Från lärarförbundens sida har starkt framhållits önskvärdheten av att tjänsterna ordinariesättes. Särskilt med hänsyn till önskvärdheten att lösa vissa lokala övergångsförhållanden, vilka kan uppkomma i samband med övergången till den nya organisationen, finner överstyrelsen det angeläget, att redan nu ordinariesättning i viss utsträckning kommer till stånd. Svårigheter föreligger emellertid att innan ännu någon skola inrättats överblicka behovet av ordinarie tjänster. Det torde därför lämpligen böra ankomma på Kungl. Maj:t att efter utredning och förslag av skolöverstyrelsen närmare fixera antalet ordinarie tjänster för budgetåret 1957/58. Övriga tjänster på stat bör extra-ordinatesättas.

Undervisningsskyldigheten bör tills vidare vara densamma som gäller för ifrågavarande lärare vid seminariernas övningsskolor respektive läroverk med praktisk lärarkurs, dock att för deltagande i konferenser och av liknande skäl undervisningsskyldigheten bör generellt nedsättas med en veckotimme. Det från såväl lärarorganisationer som från annat håll framförda önskemålet om att försöksskolornas lärare redan från början borde inom ramen för sin tjänstgöring få avsätta viss tid för gemensamma konferenser om angelägna försöksproblem, finner nämligen överstyrelsen berättigat.

För lärare över stat (timlärare, lärare i reglerad befordringsgång etc.) bör tillämpas för motsvarande lärare vid övningsskolor respektive läroverk med praktisk lärarkurs gällande anställnings- och ersättningsbestämmelser.

Övningslärarna bör anställas och avlönas enligt de grunder, som gäller för motsvarande seminarielärare. Vad tidigare sagts beträffande ordinariesättning och nedsättning av undervisningsskyldigheten bör gälla även övningslärarna. Med hänsyn till de för dessa lärare gällande speciella anställningsprinciperna bör visserligen inga e. o. tjänster inrättas; Kungl. Maj:t bör dock äga möjlighet att även för dessa lärare medge ordinariesättning för budgetåret 1957/58 på sätt föreslås skola gälla för övriga lärare.

För de expeditionella uppgifterna synes tills vidare tillfyllest med kansli-biträdestjänster i Ce 11.

TA-avodena bör ges karaktär av avlöningsförstärkning, varigenom dessa grundar rätt till anståndstraktamenten och flyttningersättningar, vilket är av stor betydelse för rekryteringen till skolorna.

Det kan för närvarande ej bedömas, huruvida och i vilken utsträckning extern försöksverksamhet kan komma att under läsåret 1957/58 anordnas vid med försöksskolorna samverkande skolor. Överstyrelsen har därför i detta sammanhang icke ansett sig böra gå in på de eventuella ersättningsfrågor, som kan uppkomma i ett dylikt läge. Frågan torde få anmälas för Kungl. Maj:t, när en sådan organisation aktualiseras. Överstyrelsen utgår från att uppkommande dylika kostnader får bestridas från avlöningsstatens post till Avlöningar till övrig icke-ordinarie personal.

Som de sakkunniga antytt, torde även enligt överstyrelsens uppfattning statsverkets totala kostnader för en nyuppförd och fullt utbyggd försöksskola av föreslagen typ endast mycket approximativt kunna uppskattas. Särskilt gäller detta investeringskostnaderna.

Vad beträffar de löpande kostnaderna för löner till den statligt anställda personalen vid en särskild försöksskola omfattande klasserna 1—7 enligt utredningens alternativ 1 och med den lönesättning, som nyss föreslagits, torde dessa kunna uppskattas till ungefär följande belopp:

Försöksledare, skolpsykolog, studieledare	64 920
Lärare m. fl.	591 450
	<hr/>
Summa kronor	656 370
eller avrundat	656 000

Beloppen grundar sig på följande detaljberäkning.

1 försöksledare Cb 13 (TA-arvode 2 vtr)	32 924
1 skolpsykolog Ce 32	24 996
1 studieledare (lägst)	7 000
24 klasslärare lönegrad 25	427 104
2 adjunker lönegrad 29 (TA-arvode 2 vtr)	45 676
33 vtr läroämnen TC 27	21 813
95 vtr gymnastik, musik och teckning TC 20	42 465
38 vtr hemkunskap (hushållsgöromål) TC 17	14 934
82 vtr slöjd TC 15	29 930
1 kanslibiträde Ce 11	9 528
	<hr/>
Summa kronor	656 370
eller avrundat	656 000

Statsverkets nuvarande kostnader för en vanlig försöksskola av samma omfattning kan uppskattas till ungefär följande belopp:

Distriktsöverlärare, studieledare	25 200
Lärare	356 800
	<hr/>
Summa kronor	382 000

Statsverkets merkostnader uppgår sålunda till ungefär 274 000 kronor.

De övriga kostnader, vilka skulle bestridas av statsmedel, uppskattar överstyrelsen under en försöksskolas första år sålunda:

1) Sjukvård	3 000
2) Rese- och flyttningersättningar	7 000
3) Utrustning m. m.	25 000
	<hr/>
Summa kronor	35 000

Budgettekniskt synes enligt överstyrelsens mening kostnaderna lämpligen böra bestridas i följande ordning.

Med hänsyn till önskvärdheten att redovisningsmässigt överblicka dessa medel och då oklarhet i vissa fall ännu råder om skolornas anknytning till seminarier eller lärarhögskola torde — åtminstone i avvaktan på seminarieutredningens förslag — erforderliga medel böra anvisas under särskilda riksstatsanslag. Avlöningar samt omkostnader av lönemässig natur (sjukvård, rese- och flyttningersättningar) bör anvisas från gemensamt förslagsanslag (Särskilda försöksskolor: Driftkostnader). För disposition av anslaget fastställs sedermera avlönings- respektive omkostnadsstat med sedvanlig fördelning på anslagsposter. För övriga omkostnader bör uppläggas särskilt reservationsanslag (Särskilda försöksskolor: Utrustning m. m.). Under sistnämnda anslag beräknas medel till utrustning och materiel och dylikt, som är direkt betingad av experimentverksamheten.

Förslagets genomförande

Skolöverstyrelsen

Överstyrelsen förutsätter, att de föreslagna fyra försöksskolorna inrättas successivt under de närmaste åren. Kostnadsstater för var och en av skolorna kommer efter vederbörliga utredningar att ingivas i samband med överstyrelsens årliga anslagsäskanden. Det synes emellertid överstyrelsen angeläget, att riksdagen redan nu i princip beslutar inrättande av skolorna.

Under budgetåret 1957/58 räknar överstyrelsen med att endast en av de fyra skolorna träder i funktion.

Överstyrelsen hemställer, att Kungl. Maj:t ville, i förekommande fall efter riksdagens medgivande,

dels besluta, att särskilda statliga försöksskolor skall från och med budgetåret 1957/58 eller den senare tidpunkt, Kungl. Maj:t bestämmer, successivt upprättas vid lärarhögskolan i Stockholm samt i anknytning till folkskoleseminariet i Karlstad, folkskoleseminariet för manliga elever i Linköping och folkskoleseminariet i Luleå under villkor, att respektive städer åtager sig att tillhandahålla för skolan erforderliga undervisningslokaler jämte inredning och möbelutrustning samt att i övrigt svara för de anordningar, som enligt Kungl. Maj:ts beslut skall ankomma på kommunen,

dels besluta, att ifrågavarande skolor skall organiseras som nioåriga enhetsskolor,

dels medgiva inrättande från och med budgetåret 1957/58 av tjänster för en försöksledare i Cb 13, en skolpsykolog i Ce 32, två adjunkter i Ca eller Ce 29, 24 klasslärare i Ca eller Ce 25 samt ett kanslibiträde i Ce 11 samt att anställnings- och avlöningsförhållanden för personalen i övrigt regleras enligt överstyrelsens förslag, samt

dels för budgetåret 1957/58 till Särskilda försöksskolor: Driftkostnader anvisa ett förslagsanslag av 666 000 kronor samt till Särskilda försöksskolor: Utrustning m. m. ett reservationsanslag av 25 000 kronor.

Erforderlig detaljreglering torde böra fastställas av Kungl. Maj:t på förslag av skolöverstyrelsen.

Departementschefen

Departementschefen har anfört bland annat följande.

Den praktiska utprovning av systemet med nioårig enhetsskola, som nu pågår ute i försöksdistrikten, har givit och kommer att ge en mängd erfarenheter av utomordentlig betydelse för utformningen av framtidens skola. Försöksdistriktens uppgifter är av naturliga skäl både omfattande och mångskiftande. De yttre formerna, organisationen och administrationen, kräver stor uppmärksamhet, undervisningens större bredd och rikare variation framför allt på högstadiet erbjuder åtskilliga problem och sist men inte minst innebär den nya skolformen en omdaning även i rent pedagogiskt hänseende. Det är inte ägnat att alltför mycket förvåna, om man i de olika försöksdistrikten inte alltid förmår ge varje moment i den mångfacetterade verksamheten all den omsorg och den ingående prövning, som i och för sig vore önskvärd. Eftersom denna verksamhet är grundad på ett frivilligt åtagande från skoldistriktens sida, finns inte heller möjligheter att utan vidare förelägga distriktet preciserade undersökningsuppgifter. För vissa frågor i samband med enhetsskolans uppbyggnad är en prövning i mer systematisk och vetenskaplig form än vad den reguljära försöksverksamheten kan erbjuda onekligen angelägen.

Behov av systematisk och vetenskaplig experimentverksamhet föreligger emellertid inte endast beträffande enhetsskolan. Under senare år har vid olika tillfällen pekats på en rad metodiska och pedagogiska problem som oberoende av skolsystemets organisation skulle behöva underkastas praktisk prövning.

Det är under sådana förhållanden naturligt, att frågan om inrättande av skolor anordnade speciellt för försöksverksamhet nu aktualiseras. Tanken på särskilda försöksskolor är inte ny. Såsom här tidigare erinrats om, ingick det i de planer för skolväsendets utveckling, som uppgjordes av 1946 års skolkommision, att dylika skolor skulle upprättas. Vid dessa skolor skulle enligt skolkommisionens avsikt bedrivas permanent och systematisk försöksverksamhet i ständig kontakt med den psykologisk-pedagogiska forskningen.

Det sålunda sedan rätt lång tid förutsedda behovet av speciella försöksskolor har, såsom jag redan antytt, klart belagts. Utredningen föreslår inrättande av ett antal särskilda försöksskolor och framhåller därvid, att man endast i sådana skolor kan genomföra en försöksverksamhet, som skall kunna ge lösning både på vissa med enhetsskolans uppbyggnad förknippade problem och på en rad andra pedagogiska och metodiska problem, som aktualiseras oberoende av skolsystemets organisation. De föreliggande remissyttrandena ger också uttryck för ett allmänt känt behov av den systematiska och vetenskapligt upplagda försöksverksamhet, som skulle möjliggöras genom de föreslagna försöksskolorna.

Liksom utredningen, skolöverstyrelsen och det stora flertalet remissinstanser ställer jag mig positiv till tanken att upprätta en typ av skola, där man har särskilda möjligheter att under fortlöpande vetenskaplig kontroll ingående pröva förutsättningarna för och verkningarna av olika pedagogiska, metodiska och organisatoriska arrangemang. Framför allt de rent pedagogiska frågorna, som inom den nuvarande försöksverksamheten med

enhetsskola av praktiska skäl inte kunnat ägnas tillräcklig uppmärksamhet, skulle här kunna ges ökat utrymme. Även om det naturligen måste ta viss tid innan en försöksskola kan i större omfattning visa upp resultat av sin verksamhet, räknar jag med att den under enhetsskolans uppbyggnad skall kunna bidra med värdefulla rön och bli en impulsgivare för den pågående försöksverksamheten.

Denna skoltyps största värde ligger dock däri att den ständigt fortsätter sin experimentverksamhet och blir ett permanent organ för nydaningsarbetet inom skolväsendet. Det ligger i sakens natur, att skolundervisningen aldrig kan sägas nå en absolut definitiv utformning. Den psykologiska och pedagogiska forskningen kommer ständigt med nya rön, samhällslivets krav på skolundervisningen förändras och förnyas oupphörligt. Skolan måste så långt det är möjligt följa med i utvecklingen och ju snabbare denna utveckling går, desto starkare blir kraven på speciella resurser för skolans fortlöpande omdaning. Ett stadigvarande forum för forskning och praktiska experiment inom skolorganisationen är en förutsättning för en fortskridande skolreform.

När jag nu övergår till att behandla de olika punkterna i utredningens och skolöverstyrelsens förslag vill jag först framhålla, att denna nya verksamhet givetvis icke från början vare sig kan eller bör regleras i detalj. Dess speciella karaktär kräver en smidig anpassning till såväl skiftande undersökningsbehov som lokala förhållanden. Det är vidare, i avvaktan på närmare erfarenheter av denna hittills oprövade skoltyp, nödvändigt att man till en början får pröva sig fram under relativt obundna former. I det följande kan därför på många punkter endast dras upp vissa allmänna riktlinjer. Inom den ram riksdagen kan komma att besluta, torde Kungl. Maj:t och vederbörande myndigheter böra ha möjligheter att praktiskt lösa uppkommande frågor.

Skolöverstyrelsen har understrukit, att de särskilda försöksskolornas huvuduppgift bör vara praktisk-pedagogisk forskning och försöksverksamhet, och avvisat utredningens förslag att dessa skolor jämväl skulle fungera som centraler för lärarnas pedagogiska fortbildning. För egen del biträder jag helt dessa överstyrelsens synpunkter. En närmare avvägning av uppgifterna torde, såsom överstyrelsen vidare anfört, kunna ske först efter hand som erfarenheter vinnes.

Liksom överstyrelsen anser jag, att ett system med särskilda försöksskolor icke bör utesluta, att den här åsyftade systematiska försöksverksamheten till någon del förlägges till vanliga skolor. Den särskilda försöksskolan bör ha möjlighet att placera försök även i klassavdelningar utanför den egna skolan på skolorten eller i dess närhet. Utöver vissa praktiska och undersökningstekniska fördelar vinner man genom s. k. spridda försök att en vidgad krets av lärare direkt engageras i forskningsarbetet.

Härmed kommer jag in på en av professor Husén i den tidigare redovisade promemorian berörd fråga. Det gäller, som Husén framhållit, inte endast att låta lärarna få ta del av nya forskningsrön från vetenskapliga institutioner utan framför allt att på bättre sätt personligen engagera dem i det pedagogiska forskningsarbetet. Det är enligt min mening av stor vikt, att verksamheten vid försöksskolan får karaktär av s. k. aktionsforskning.

I den nyss nämnda promemorian och i ett annat avsnitt av utredningens betänkande ges exempel på aktuella undersökningsuppgifter för de föreslagna försöksskolorna. Valet av arbetsuppgifter bör såsom föreslagits an-

komma på försöksverksamhetens centrala ledning. I detta sammanhang vill jag också betona vikten av att man bedriver »rena» försök, d. v. s. undviker att till samma avdelning förlägga försök som korsar varandra.

Det torde inte råda någon tvekan om att staten bör vara huvudman för en skola av här förordad slag. Syftet att bedriva centralt ledda, systematiska undersökningar torde eljest knappast kunna förverkligas. Såsom överstyrelsen föreslagit bör försöksskolan tills vidare organiseras som en reguljär enhetsskola, varvid man dock inte bör räkna med att den ensam skall kunna omfatta en komplett enhetsskolorganisation. I vissa hänseenden torde samordning få ske med skolväsendet i övrigt på orten.

Skolöverstyrelsen liksom ett flertal remissinstanser har ställt sig avvisande till utredningens förslag att inom en särskild försöksskola organisera avdelningar av B-formen. Jag vill i denna fråga instämma med överstyrelsen. Undersökningsverksamhetens behov av läraravdelningar av B-form torde bära tillgodoses genom externa försöksklasser. Av de tre organisationsalternativ utredningen framlagt torde sålunda närmast alternativ 1 bära komma i fråga.

Ett representativt elevmaterial är en av grundförutsättningarna för försöksskolans undersökningsarbete. Elevrekryteringen bör därför, i enlighet med vad som föreslagits, ske regionalt, vilket i princip innebär att samtliga barn inom ett visst område hänvisas till försöksskolan och att avgång till andra skolor efter klass 4 och 6 icke bör förekomma. Vid bestämmande av skolans förläggning och dess rekryteringsområde gäller det vidare att tillse att befolkningsunderlaget icke har en från social synpunkt ensidig sammansättning.

Utredningens uttalande att avgång till andra skolor efter klass 4 eller 6 i regel icke bör förekomma, har under remissbehandlingen mött vissa invändningar bland annat från Stockholms stad och Linköpings stad. Man har därvid hävdad, att barnen inom skolans upptagningsområde icke bör tvingas att ända till skolpliktens upphörande gå i denna skola utan att behovet att bibehålla försöksskolans elevmaterial ogallrat bör tillgodoses på frivillighetens väg. Härigenom skulle onödig irritation bland målsmännen undvikas.

Avgång från försöksskolan till andra skolor bör inte heller enligt min mening förhindras med tvång. Genom bland annat en på lämpligt sätt anordnad upplysningsverksamhet bland målsmännen torde åtskilligt kunna göras för att undvika en gallring av försöksskolans elevklientel. Det finnes anledning att förmoda att försöksskolan skall kunna vinna sådant förtroende hos föräldrarna, att konkurrensen från andra skolformer ej skall inverka störande på försöksskolans verksamhet.

Vid remissbehandlingen av utredningens förslag har man bland annat från psykologisk-pedagogiska institutets sida varnat för den snabba utbyggnad av försöksskolorganisationen som föreslagits. Institutet har ansett det fördelaktigare att börja med en eller ett par skolor och avvakta erfarenheterna från denna verksamhet, innan den fullständiga utbyggnaden kommer till stånd.

För egen del anser jag det vara nödvändigt att först komma i gång med en särskild försöksskola och att man sedan mot bakgrunden av erfarenheter beträffande denna skolas organisation och start tar ställning till huruvida och i vad mån verksamheten bör utbyggas. I dagens läge är jag därför icke beredd att tillstyrka inrättande av mer än en särskild försöksskola. Av den verkställda utredningen har framgått, att ett flertal orter är väl lämpade

för den planerade försöksverksamheten. Intresset för projektet har visat sig stort på de berörda orterna. Då det är av vikt att den nu förordade särskilda försöksskolan snarast kan börja sin verksamhet, torde det för valet av förläggningssort få bli avgörande om förutsättningar för omedelbart igångsättande föreligger. Den enda av de ifrågavarande städerna, där en särskild försöksskola under ändamålsenliga förutsättningar kan starta redan läsåret 1957/58, synes vara Linköping.

Den till försöksskola i Linköping föreslagna s. k. Tornhagsskolan är nyuppförd och togs i bruk hösten 1956. Befolkningen i skolans upptagningsområde anses ha en från skilda synpunkter lämplig sammansättning. Försöksverksamhet med enhetsskola har sedan 1950 pågått i vissa delar av staden. Från och med innevarande läsår är denna verksamhet utvidgad till att avse hela staden med början i klasserna 1, 2, 5 och 6. I samband härmed nedlägges successivt den femåriga realskollinjen vid stadens högre allmänna läroverk och den sjuåriga linjen vid kommunala flickskolan omorganiseras successivt till femårig linje. Avgång från försöksskolan efter klass 4 skulle här alltså inte bli aktuell, men möjligen efter klass 6 till den femåriga flickskollinjen. Den från och med läsåret 1956/57 startade försöksverksamheten kommer hösten 1957 att nå klass 7. Staden har vidare försöksgymnasium, anknutet till högre allmänna läroverket, samt två folkskoleseminarier, ett för manliga elever och ett provisoriskt för kvinnliga elever. Det sistnämnda seminariet är försett med en välutrustad institution för psykologi och pedagogik, vilken, om seminariet såsom föreslagits kommer att nedläggas, i viss utsträckning torde kunna utnyttjas av försöksskolan. Stadens karaktär av skolstad kommer vidare att ytterligare stärkas om, såsom beräknat, praktisk lärarkurs förlägges till det manliga seminariet och högre allmänna läroverket. Från stadens sida har visats ett mycket stort intresse för att få en särskild försöksskola förlagd till orten.

Enligt min mening bör alltså från och med nästa budgetår den s. k. Tornhagsskolan i Linköping inrättas såsom en statlig särskild försöksskola. Vid den fortsatta behandlingen av frågor rörande försöksskolans organisation och ledning anser jag det därför naturligt och mest ändamålsenligt att utgå från förhållandena i nämnda stad och anpassa skolans utformning härefter utan anspråk på att därmed skapa en i allo lämplig förebild för eventuella ytterligare försöksskolor.

Den särskilda försöksskolan i Linköping torde nästa läsår kunna starta med klasserna 1—7 och alltså vara fullt utbyggd från och med läsåret 1959/60. Antalet avdelningar på de olika stadierna torde i stort sett kunna bli det i utredningens alternativ 1 angivna. Speciella övergångsproblem men även skolanläggningens storlek medför givetvis, att vissa justeringar i organisationsförslaget måste tillåtas. I systemet med regional elevrekrytering ligger ju för övrigt att skolan måste ha en viss elasticitet. Innan skolans högstadium är fullt utbyggt, torde man vidare böra räkna med att staden övergångsvis skall kunna disponera vissa klassrum för kommunala klassavdelningar. Inom skolväsendet i Linköping förekommer för närvarande duplicering i tämligen stor utsträckning. Även om under själva omorganisationen vissa hänsynstaganden till stadens lokalsvårigheter kan bli erforderliga, torde försöksskolans speciella uppgifter göra det nödvändigt att duplicering så långt möjligt undvikas.

I såväl utredningens som skolöverstyrelsens förslag har det tagits för givet, att en särskild försöksskola skall vara organisatoriskt anknuten till

folkskoleseminarium eller lärarhögskola. Ett mycket intimt samarbete bör även enligt min uppfattning förekomma mellan försöksskola och lärarutbildningsanstalt på orten. Den erforderliga kontakten synes dock böra åstadkommas på annat sätt än genom att försöksskolan direkt underordnas lärarutbildningsanstalten. Att såsom överstyrelsen tänkt sig pålägga rektor för lärarutbildningsanstalten — i detta fall folkskoleseminariet för manliga elever i Linköping — chefskapet även för försöksskolan synes mig knappast lämpligt, i synnerhet som praktisk lärarkurs beräknas bli förlagd till detta seminarium. Även av rent psykologiska skäl torde det vara lämpligare, att försöksskolan inte blir ett annex till folkskoleseminariet utan en självständigt arbetande enhet.

Enligt överstyrelsens förslag skulle, utöver seminarierektorn-chefen, för försöksskolans ledning finnas en försöksledare tillika biträdande rektor, en skolpsykolog och en studieledare samt erforderlig biträdespersonal. Överstyrelsen har vidare föreslagit, att lärarnas löneförmåner och undervisningsskyldighet i huvudsak skulle vara desamma som vid ett seminariums övningskola respektive lärarkursläroverk.

Jag anser mig för egen del böra förorda, att försöksskolan även i vad avser personalen i stort sett uppbygges som en vanlig enhetsskola. Beträffande lärarkåren bör man sålunda i huvudsak utgå från de avlönings- och tjänstgöringsförhållanden som gäller inom den nuvarande försöksverksamheten. Till lärarfrågorna återkommer jag längre fram. När det gäller skolans ledning räknar jag med att skolledaren liksom i den reguljära enhetsskolan skall biträdas av en studieledare. Försöksskolans speciella forsknings- och undersökningsuppgifter gör det dock nödvändigt att så långt möjligt avlasta skolans chef rent administrativa arbetsuppgifter och låta honom i första hand vara försöksledare. Den mest ändamålsenliga lösningen synes därför vara, att den kommunala överläraren (s. k. annan överlärare) får bibehålla vissa uppgifter beträffande Tornhagskolan även efter det att den fått ställningen som särskild försöksskola. Detta arrangemang synes för övrigt naturligt med hänsyn till att försöksskolan i många frågor måste samarbeta med det kommunala skolväsendet. De av överstyrelsen förordade principerna för fördelningen mellan stat och kommun av kostnaderna för försöksskolan, till vilka principer jag redan nu vill uttala min anslutning, innebär bland annat att **kommunen** — i **förekommande fall** med sedvanligt statsbidrag såsom för kommunal enhetsskola — svarar för kostnader för undervisningsmateriel, läroböcker, skolhälsovård, lokalernas uppvärmning och städning m. m. samt står som rättsägare till skolbyggnaderna. En mängd administrativa uppgifter, som sammanhänger med kommunens engagemang i försöksskolan, bör lämpligen skötas av överläraren. Även det huvudsakliga administrativa arbetet med elevintagningar, meddelande av ordningsföreskrifter och andra praktiskt-administrativa uppgifter synes böra åvila denne. Den pedagogiska ledningen av arbetet i försöksskolan liksom frågor rörande den statliga personalen bör däremot ankomma på skolans chef, försöksledaren. En detalj-avvägning av de båda befattningshavarnas uppgifter torde inte nu kunna göras; arbetsfördelningen bör, i huvudsak enligt de riktlinjer som här angivits, få anpassas efter vad som under verksamhetens gång befinnes lämpligt.

Representanter för Linköpings stad har under ärendets fortsatta beredning anslutit sig till en dylik uppläggning av skolledningens organisation. Det s. k. Tornhagsområdet utgör för närvarande ett eget överlärardistrikt.

Med hänsyn till den minskning i överlärarens arbetsuppgifter, som följer av att Tornhagsskolan blir en statlig försöksskola, torde distriktsindelningen komma att ändras så, att ytterligare någon skolanläggning faller på denne överlärarens lott.

Såsom skolstyrelse, i den mån en dylik fordras för bland annat de på staden ankommande uppgifterna beträffande försöksskolan, bör fungera Linköpings stads skolstyrelse.

För den lokala ledningen av skolan bör såsom både utredningen och skolöverstyrelsen förordat även finnas en försöksnämnd. Nämnden bör enligt min uppfattning närmast vara en arbetsgrupp, som får verka under tämligen obundna former. Dess uppgift bör vara att under den centrala ledningen ha överinseendet över skolans försöksverksamhet och att utgöra ett organ för samarbete och samråd mellan den särskilda försöksskolan samt representanter för lärarutbildningsanstalterna på orten, det kommunala skolväsendet och den därinom bedrivna försöksverksamheten. Försöksnämndens sammansättning torde tills vidare böra vara följande: försöksledaren vid den särskilda försöksskolan, rektorerna vid ortens lärarutbildningsanstalter — alltså även rektor vid högre allmänna läroverket, om praktisk lärarkurs förlägges dit — den kommunale skolledaren, studieledaren vid den särskilda försöksskolan samt tre av denna skolas lärarkollegium utsedda ledamöter, representerande vart och ett av de olika undervisningsstadierna.

Den centrala ledningen av försöksskolan bör utövas av skolöverstyrelsen, som härvid bör samarbeta med den vetenskapliga expertisen vid lärarhögskolans i Stockholm pedagogiska institution. På överstyrelsen bör sålunda ankomma bland annat att i samråd med nämnda expertis bestämma försöksuppgifterna och dra upp riktlinjer för försöksverksamhetens bedrivande, ombesörja bearbetningen av det insamlade materialet och svara för publiceringen av resultaten. Överstyrelsens försöksavdelning, som bland sin personal numera har två skolpsykologer, och lärarhögskolans pedagogiska institution, som från och med den 1 juli 1957 avses skola erhålla en väsentlig personalförstärkning, torde vidare fortlöpande komma att lämna den särskilda försöksskolan ett mycket betydelsefullt bistånd.

Jag har redan nämnt, att jag biträder vad överstyrelsen föreslagit i fråga om fördelningen av kostnaderna för den särskilda försöksskolan. Med hänsyn till skolans speciella forsknings- och försöksuppgifter har jag funnit det nödvändigt att den drivs i statlig regi. Det är å andra sidan naturligt att kommunen, som genom försöksskolan får en del av ortens utbildningsbehov tillgodosett, sörjer för vissa kostnader i samband med denna skola.

På staten bör i överensstämmelse med överstyrelsens förslag falla alla kostnader för försöksledaren och lärarpersonalen, inklusive studieledaren, och för den biträdespersonal, som betingas av de speciella försöksuppgifterna. I statens kostnader ingår vidare statsbidrag av olika slag till kommunen enligt de regler som gäller för den vanliga kommunala försöksverksamheten. Slutligen bör staten ställa särskilda medel till förfogande för anskaffande av den speciella utrustning och materiel, som krävs för försökens genomförande, exempelvis viss facklitteratur, apparatur och av särskilda försök betingad undervisningsmateriel.

Övriga kostnader bör, såsom överstyrelsen förordat, bestridas av kommunen.

Jag övergår härefter till att närmare behandla frågor rörande den statligt anställda personalen.

För behörighet till tjänsten som försöksledare och chef för den särskilda försöksskolan torde böra krävas licentiatkompetens, helst i psykologi eller pedagogik, och i övrigt i huvudsak uppställas de villkor som gäller för behörighet till rektorstjänst vid allmänt läroverk. Tjänsten bör placeras i lönegrad Cb 12. Förordnandetiden bör omfatta sex år. Då försöksledaren i största möjliga utsträckning bör få ägna sig åt själva undersökningsarbetet och därmed sammanhängande frågor torde någon reguljär undervisningsskyldighet icke böra föreskrivas för honom. Därest han i viss utsträckning — exempelvis för demonstration av viss metodik eller därför att det ur undersökningssynpunkt finnes lämpligt — bestrider undervisning, bör ersättning såsom för övertimmar ej utgå.

Studieledaren bör åtnjuta arvode och nedsättning av undervisningsskyldigheten enligt de regler som gäller för dylik befattningshavare inom den vanliga försöksverksamheten med enhetsskola.

I fråga om lärtjänsterna har jag redan nämnt, att jag funnit lönesättningen böra bli i huvudsak densamma som i en reguljär enhetsskola. Såsom lärare i läroämnena bör även förekomma folkskollärare med vidareutbildning. Också beträffande lärarnas anställnings- och tjänstgöringsförhållanden i övrigt bör den vanliga enhetsskolans regler tillämpas, dock med de avvikelser som betingas av att tjänsterna blir statliga. Med hänsyn till de speciella undersökningssuppgifterna vill jag dock beträffande undervisningsskyldigheten för samtliga lärarkategorier föreslå, att i densamma skall, i den utsträckning Kungl. Maj:t bestämmer, få inräknas tid för konferenser, utarbetande av undervisningsmetodik och liknande.

Med den omfattning den särskilda försöksskolan i Linköping kan beräknas få under läsåret 1957/58, torde från och med nästa budgetår böra inrättas två lärtjänster i läroämnena, varav den ena som adjunktstjänst i lönegrad 29, alternativt ämneslärtjänst i lönegrad 27, och den andra som folkskollärartjänst i 23 lönegraden, samt 12 folkskollärartjänster och likaledes 12 småskollärartjänster. Samtliga dessa tjänster torde i personalförteckningen böra upptagas som ordinarie tjänster, dock med rätt för Kungl. Maj:t att, därest det med hänsyn till övergångsförhållandena finnes lämpligare, beträffande de 24 folk- och småskollärartjänsterna medge utbyte av ordinarie tjänst mot extra ordinarie tjänst. Kungl. Maj:t torde vidare böra ha möjlighet att, när antalet avdelningar på respektive stadier kan slutligt bestämmas, vid behov medge utbyte av folkskollärartjänst mot småskollärartjänst och vice versa.

Vid beräkningen av medelsbehovet måste också beaktas, att utöver här angivna lärtjänster kommer att föreligga behov av timlärare och andra icke-ordinarie lärare.

Behovet av övningslärare under försöksskolans första läsår är svårt att nu bedöma. I första hand torde böra räknas med att undervisningen i övningsämnen bestrides av timlärare. Kungl. Maj:t torde dock böra ha rätt att, om så visar sig mer ändamålsenligt, inrätta ordinarie övningslärtjänster.

Slutligen bör bland den statliga personalen upptagas en extra ordinarie kanslibiträdstjänst i Ce 11.

Vid tillsättningen av försöksledartjänsten och lärtjänsterna måste givetvis hänsyn tas till de speciella krav experimentverksamheten ställer. Vad gäller själva förfarandet vid tjänstetillsättningen torde det, i varje

fall under skolans första verksamhetstid, vara lämpligast att tillsättningen i huvudsak anförtros åt central myndighet. Med avvikelse från vad som nu gäller för enhetsskolan och från vad i propositionen nr 61 till årets riksdag föreslagits såsom huvudregel för undervisningsväsendet, vill jag sålunda för den särskilda försöksskolan föreslå, att samtliga ordinarie och icke-ordinarie lärartjänster tills vidare tillsättes av skolöverstyrelsen. Då folk- och småskollärartjänster första gången skall besättas, bör i viss utsträckning tillsättning utan ledigförklarande få äga rum. Försöksledaren bör förordnas av Kungl. Maj:t, varvid även kallelseförfarande bör kunna komma i fråga. Annan icke-ordinarie lärarpersonal än nyss nämnts, torde böra förordnas av skolans chef, om anställningen avser kortare tid än en termin, och eljest av överstyrelsen. Skolans chef bör även äga förordna innehavare av kanslibiträdestjänsten. Studielederen bör utses av överstyrelsen.

I samband med försök i externa klassavdelningar kan vissa kostnader för ersättningar tänkas uppkomma. Såsom överstyrelsen förutsatt torde eventuella dylika kostnader i enlighet med Kungl. Maj:ts närmare bestämmande få bestridas ur de medel, som anslås till avlöningar till icke-ordinarie personal.

En förutsättning för att en särskild försöksskola i enlighet med vad jag här förordat skall kunna inrättas i Linköping från och med nästa budgetår är givetvis att Linköpings stad är beredd att påtaga sig de kostnader och uppgifter, som beräknats falla på kommunen. Gentemot det av överstyrelsen framlagda förslaget har från stadens sida i remissyttrandet endast gjorts vissa smärre erinringar, t. ex. beträffande ledningen för försöksskolan, försöksnämndens sammansättning och elevrekryteringen. I vad avser fördelningen mellan stat och kommun av kostnaderna för försöksskolan har staden helt godtagit överstyrelsens förslag. Såsom jag antytt i det föregående har vidare under ärendets beredning förekommit överläggningar mellan representanter för staden och ecklesiastikdepartementet. Enighet har därvid nåtts om de riktlinjer efter vilka jag utformat mitt förslag.

Såsom är brukligt exempelvis vid förstatligande av kommunala gymnasier, torde kommunalt åtagande i enlighet med vad här föreslagits från statsmakternas sida böra uppställas som villkor för den statliga försöksskolans inrättande.

För den särskilda försöksskolan erforderliga bestämmelser torde i huvudsaklig överensstämmelse med de riktlinjer, som här uppdragits, få meddelas av Kungl. Maj:t efter förslag av skolöverstyrelsen.

För ifrågavarande ändamål torde från och med budgetåret 1957/58 på riksstaten böra uppföras dels ett förslagsanslag till Särskilda försöksskolan i Linköping: Driftkostnader, dels ett reservationsanslag till Särskilda försöksskolan i Linköping: Utrustning. Medelsbehovet under förslagsanslaget beräknar jag till 570 000 kronor, vilket belopp torde fördelas på olika poster i enlighet med den stat jag i min efterföljande hemställan kommer att föreslå. Reservationsanslaget torde för nästa budgetår böra upptagas med 25 000 kronor.

Motioner

Beträffande motiveringen för de motionsvis gjorda yrkandena hänvisas till motionerna II: 328, II: 558 och II: 592.

Över *motionerna I: 283* och *II: 328* har utskottet i vederbörlig ordning inhämtat utlåtande av *skolöverstyrelsen*, som anfört följande.

I särskild skrivelse till Kungl. Maj:t den 26 mars 1957 har skolöverstyrelsen dels redogjort för den väntade utvecklingen med avseende på de allmänna gymnasierna, dels lämnat en sammanställning över de åtgärder, som vidtagits i syfte att möjliggöra den förutsedda expansionen. I samma skrivelse har överstyrelsen framlagt förslag angående vissa omedelbara åtgärder i syfte att effektivisera utnyttjandet av gymnasieenheterna och slutligen, på grundval av vissa inom överstyrelsen pågående förberedelser, förutskickat nödvändigheten av vissa ytterligare åtgärder.

Av nämnda skrivelse framgår, att de flesta av de problem, vilka, enligt motionärernas mening, borde underställas en särskilt tillsatt utredning, redan befinner sig under övervägande, samt att åtgärder i av motionärerna åsyftad riktning företagits eller kommer att företagas.

Överstyrelsen är alltså icke beredd att tillstyrka motionärernas huvudförslag nämligen tillsättandet av en utredning, vilken till behandling skulle upptaga hela det problemkomplex som berör frågan om gymnasiets expansion.

Med avseende på motionärernas förslag enligt b) s. 38 angående ämnesrumssystemets användning på gymnasiestadiet vill överstyrelsen framhålla följande. I avsikt att klarlägga de olika förhållanden, som betingar ämnesrumssystemets användbarhet, har överstyrelsen företagit en utredning, vars resultat i annat sammanhang kommer att framläggas för Kungl. Maj:t. Vid detta arbete har överstyrelsen tagit hänsyn såväl till erfarenheter inom landet som till undersökningar, verkställda utomlands.

Nämnda undersökning visar att den lokalbesparing, som uppnås genom ämnesrumssystem, främst består i ökad elasticitet hos skolbyggnaden. Vinsten växlar emellertid från fall till fall, beroende på växlande sammansättning av den skolenhet som skall utnyttja en viss byggnad. Äldre byggnader lämpar sig inte alltid för ämnesrumssystem. Överstyrelsens utredning och de exempel på lokalprogram, som där presenteras, innebär rekommendation att vid nybyggnad för gymnasieskola, utforma byggnaden för kombinationen ämnesrum och delade klassrum. Det klarläggande av situationen, som kommer att äga rum i och med att denna utredning publiceras, torde vara tillräckligt för att fästa kommunalmäns och skolledares uppmärksamhet på de möjligheter, som står till buds i nämnda avseenden.

I punkten c) s. 38 har motionärerna hemställt om riksdagens uttalande att frågan om påbyggnad av planerade statliga försöksskolor med ett gymnasiestadium måtte övervägas.

Även om överstyrelsen finner syftet med motionen i detta avseende beaktansvärt vill ämbetsverket dock erinra om följande.

I proposition nr 106 till 1957 års vårriksdag (s. 120) har Kungl. Maj:t föreslagit att en statlig försöksskola på vissa villkor skall upprättas i Linköping från och med budgetåret 1957/58. Om riksdagen därvid följer departementschefens förslag (bland annat på s. 116 i nyssnämnda proposition), kommer bland övriga ledamöter av skolans försöksnämnd även att återfinnas rektorn vid högre allmänna läroverket i Linköping. Genom kungl. beslut den 27 maj 1955 har ett försöksgymnasium upprättats i staden och tills vidare förlagts till stadens läroverk. Då sålunda försöksgymnasiets rektor skulle komma att ingå som ledamot av försöksskolans lokala ledning (försöksnämnden), torde, i varje fall tills verksamheten vid såväl försöksskolan som försöksgymnasiet fått en mera avsevärd omfattning, motionärernas syfte vara helt tillgodosett med redan träffade anordningar. Över-

styrelsen, som i detta sammanhang även vill erinra om sin underdåniga framställning den 1 oktober 1956 angående vidgade möjligheter till viss fortsatt utbildning efter genomgången enhetsskola, vilken beaktats av departementschefen i propositionen 1957:106 (s. 58), avstyrker sålunda bifall till motionen i förevarande punkt.

Vad motionärerna slutligen anfört som motivering för sin hemställan i punkten d) s. 38 kan överstyrelsen i huvudsak instämma i. Genom tillkallade särskilda sakkunniga utredes emellertid för närvarande inom överstyrelsen frågan om tim- och kursplaner för försöksgymnasierna, varvid bland annat även den av motionärerna angivna frågan torde övervägas. Utredningen avses bli avslutad innevarande läsår, och de resultat som framlagda förslag leder till, kommer därefter att utprövas. Vidare sammanhänger frågan om yrkesvägledningen på gymnasiestadiet intimt med frågan om yrkesvägledningen på det lägre stadiet. Den sammanfattande utredning om den obligatoriska skolans problem, vars ledamöter enligt vad överstyrelsen erfarit snarast torde komma att tillsättas, måste därför sannolikt ägna frågan om yrkesvägledningen en betydande uppmärksamhet.

I avvaktan på den sammanfattande utredningen och de resultat den kan komma till, vill överstyrelsen föreslå att frågan om vidgad studie- och yrkesvägledning på gymnasiestadiet tills vidare beaktas främst vid arbetet inom försöksgymnasierna.

En rad av de spörsmål, som diskuteras i motionen, har alltså varit föremål för behandling i skilda sammanhang. Av de problem, som beröres i kapitlet »Det framtida gymnasiet» s. 29 ff. skulle emellertid frågan om samhällets behov av gymnasieutbildad arbetskraft ytterligare behöva utredas. Överstyrelsen instämmer i motionärernas önskan om att den av 1955 års universitetsutredning genomförda undersökningen av den teknisk-matematiska begåvningsreserven kompletteras med en allsidig och grundlig yrkesanalys på behovssidan.

Utskottet

Utskottet finner i likhet med departementschefen, att det sedan rätt lång tid förutsedda behovet av speciella försöksskolor klart har ådagalagts. Vid skolor av denna typ bör man ha särskilda möjligheter att under fortlöpande vetenskaplig kontroll ingående pröva förutsättningarna för och verkningarna av olika pedagogiska, metodiska och organisatoriska arrangemang. Framför allt de rent pedagogiska frågorna, som inom den nuvarande försöksverksamheten med enhetsskola av praktiska skäl inte kunnat ägnas tillräcklig uppmärksamhet, kan här ges ökat utrymme.

Departementschefen påpekar, att de särskilda försöksskolorna bör bli impulsgivare för den pågående försöksverksamheten. De kan vidare enligt utskottets mening komma att spela en viktig roll bland de »andra på området verksamma institutioner», som enligt departementschefens uttalande i annat sammanhang i föreliggande proposition (s. 48) utöver skolöverstyrelsens försöksavdelning och lärarhögskolans pedagogiska institution bör lämna sin medverkan, när den sammanfattande utredningen ställs inför

problem, som behöver belysas genom ytterligare undersökningar. Slutligen har, som departementschefen påpekar, denna skoltyp därutöver ett väsentligt värde på längre sikt däri, att den ständigt fortsätter sin experimentverksamhet och blir ett permanent organ för nydaningsarbetet inom skolväsendet. Utskottet finner för sin del det sist anförda utgöra det avgörande skälet för att särskilda försöksskolor bör tillskapas.

Med tanke på de bägge första av de här angivna tre syftena för de särskilda försöksskolorna finner utskottet det angeläget, dels att en första skola av denna typ snarast möjligt börjar sin verksamhet under tillfredsställande arbetsbetingelser, dels ock att ytterligare skolor av samma typ inrättas, sedan tillräcklig erfarenhet vunnits genom den första skolans organisation och start. Genom tillkomsten av de ytterligare försöksskolorna kan erforderlig allsidighet av de genomförda försöken och undersökningarna tryggas.

I motionerna I: 434 och II: 558 har hemställts, att riksdagen i samband med beslutet om försöksskolan i Linköping måtte uttala, att dylika skolor bör inrättas även i Karlstad, Luleå och Stockholm, sedan tillräcklig erfarenhet vunnits av verksamheten vid den statliga försöksskolan i Linköping. I anledning härav vill utskottet understryka, att det enligt dess mening vore sämre att åstadkomma flera skolor med knappa resurser än ett fåtal med betryggande utrustning i fråga om personal och materiel. Mot denna bakgrund finner utskottet det osannolikt att mer än tre försöksskolor av denna typ kan komma till stånd under överskådlig tid. Så snart det över huvud taget är möjligt, måste berörda kommuner meddelas om och vid vilken tidpunkt statliga försöksskolor kan komma att inrättas inom kommunerna i fråga. Utskottet förordar, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställer, att Kungl. Maj:t senast för 1960 års riksdag framlägger förslag om upprättande av de ytterligare försöksskolor, som kan finnas önskvärda, sedan tillräckliga erfarenheter vunnits av verksamheten vid den särskilda försöksskolan i Linköping.

Utskottet delar alltså departementschefens uppfattning, att den första särskilda försöksskolan bör förläggas till Linköping, där goda förutsättningar för en snar start av verksamheten synes föreligga. Utskottet har med beklagande under hand inhämtat, att de förberedande åtgärder för lärarekryteringen, som staden vidtagit för att möjliggöra en start med minsta möjliga tidsutdräkt efter riksdagens beslut, på grund av mellankommande omständigheter hittills givit ringa resultat, varför utsikterna att kunna börja verksamheten i tillfredsställande former redan instundande hösttermin numera måste bedömas som mörka. I denna situation vill utskottet, för att trygga att åtminstone effektiva förberedelser för skolans start skall kunna genomföras under instundande läsår, förorda att Kungl. Maj:t får handlingsfrihet att anställa personal vid skolan i härför erforderlig utsträckning. Utskottet har därför icke något att erinra mot att

Kungl. Maj:t, därest skolan icke kan börja sin verksamhet läsåret 1957/58, under nämnda läsår anställer försöksledare och den övriga personal vid skolan, som bedömes erforderlig för att genomföra effektiva förberedelser för att skolan med tillhörande försöks- och undersökningsverksamhet skall kunna börja läsåret 1958/59.

Den förlängda väntetid före den första särskilda försöksskolans start, som man sålunda numera har anledning att räkna med, bör enligt utskottets mening utnyttjas för ytterligare överväganden av vissa personalfrågor.

Utskottet har med intresse tagit del av de synpunkter på lärarrekruteringen, som utredningen och skolöverstyrelsen anfört, och de olika förslag till reglering av anställningsvillkoren, som i dessa sammanhang framförts i syfte att möjliggöra att för den avsedda försöksverksamheten tillräckligt kvalificerade lärare anställs. Utskottet räknar — utan att taga ställning i sak — med att hithörande frågor blir föremål för ytterligare undersökningar och överväganden av Kungl. Maj:t.

Utskottet har vidare övervägt de olika organisationsförslag i fråga om den psykologiskt-pedagogiska ledningen av denna försöksverksamhet, som utredningen, skolöverstyrelsen och departementschefen framlagt. Utskottet har därvid särskilt beaktat de förutsättningar som dessa förslag erbjuder för genomförande vid skolan av en rad aktuella, för skolväsendets utveckling väsentliga pedagogiska undersökningsuppgifter. I anslutning till en av 1946 års skolkommission i betänkandet »Den första lärarhögskolan» framlagd förteckning (SOU 1952: 33, s. 205 f.) har utredningen nämnt några exempel på särskilt betydelsefulla sådana undersökningar (jfr s. 12 o. 13 i detta utlåtande).

Vid genomförandet av dessa nödvändiga pedagogiska undersökningsuppgifter har såväl utredningen som skolöverstyrelsen föreslagit, att försöksledaren skall biträdas av en särskild, till försöksskolan knuten skolpsykolog. Enligt utredningen skall skolpsykologen vara försöksledaren behjälplig i hans arbete, t. ex. med statistisk bearbetning av undersökningsresultaten. Skolöverstyrelsen utformar samma tankegång så, att försöksledaren vid den tekniska ledningen av försöksarbetet — både det interna och det externa — närmast kommer att biträdas av skolpsykologen.

I Kungl. Maj:ts förslag har någon skolpsykologtjänst vid försöksskolan icke upptagits. För att försöksledaren i största möjliga utsträckning skall kunna ägna sig åt själva undersökningsarbetet och därmed sammanhängande frågor föreslås, att någon reguljär undervisningsskyldighet icke föreskrives för honom. På skolöverstyrelsen bör ankomma att i samråd med den vetenskapliga expertisen vid lärarhögskolans i Stockholm pedagogiska institution bestämma försöksuppgifterna och draga upp riktlinjer för försöksverksamhetens bedrivande, ombesörja bearbetningen av det insamlade materialet och svara för publiceringen av resultaten. Överstyrelsens försöksavdelning och lärarhögskolans pedagogiska institution förutsättes

vidare fortlöpande komma att lämna den särskilda försöksskolan ett mycket betydelsefullt bistånd.

Utskottet delar departementschefens uppfattning, att skolöverstyrelsens försöksavdelning i samarbete med lärarhögskolans pedagogiska institution bör taga ett avsevärt ansvar i detta sammanhang. Utskottet har emellertid ej blivit övertygat om ändamålsenligheten i att förlägga den fortlöpande detaljplaneringen av försöken och bearbetningen av försöksresultaten till de bägge nämnda instanserna, vilket Kungl. Maj:ts förslag synes innebära. Utskottet förutsätter därför, att även här berörda frågor tages upp till förnyat övervägande. Härigenom tillgodoses i viss mån det i motionen II: 592 framställda yrkandet.

Beträffande motionerna I: 283 och II: 328 vill utskottet anföra följande.

Utskottet finner det angeläget att det utredningsarbete i gymnasiefrågan, som skolöverstyrelsen redovisat i skrivelse den 26 mars 1957 till Kungl. Maj:t, fullföljes med energi och skyndsamhet i vad det avser gymnasiets utvidgning under de stora årskullarnas tid. Det synes utskottet mest rimligt att det fortsatta planeringsarbetet bedrivs inom skolöverstyrelsen, som härvid bör beredas tillfälle att i erforderlig utsträckning tillkalla planeringsexpertis och sakkunniga företrädande målsmanna- och näringslivssynpunkterna. I det fortsatta planeringsarbetet bör bland annat beaktas vad som i motionerna I: 283 och II: 328 framhålles om gymnasiernas lokaliseringsfrågor samt om åtgärder för att underlätta resande och inackorderade elevers studier på gymnasiestadiet. Vad angår det i motionerna likaledes påtalade behovet av en utredning angående gymnasiets utformning på längre sikt vill utskottet erinra om att Kungl. Maj:t i sina direktiv för den sammanfattande skolutredningen framhållit möjligheten att de långsiktiga gymnasiefrågorna kan komma att hänskjutas till denna utredning.

En undersökning, som motionärerna påyrkar i samband med de långsiktiga gymnasiefrågorna, finner utskottet vara av sådan vikt och samtidigt av så tidskrävande natur, att dess genomförande redan nu bör noga övervägas. I motionen föreslås nämligen, att den av 1955 års universitetsutredning genomförda undersökningen av den teknisk-matematiska begåvningsreserven kompletteras med en yrkesanalys på arbetsmarknadens behovssida även beträffande personer med gymnasieutbildning. Utskottet föreslår att riksdagen i anledning av yrkandet under a) i förevarande motioner i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställer att Kungl. Maj:t tager under övervägande åt vilket organ en sådan uppgift bör anförtros.

Vad gäller de i motionerna I: 283 och II: 328 under b) och c) framställda yrkandena vill utskottet endast hänvisa till vad skolöverstyrelsen i sitt remissyttrande över motionerna anfört. Likaså vill utskottet framhålla, att yrkandet under d) i motionerna bör kunna tillgodoses genom att Kungl. Maj:t ger skolöverstyrelsen i uppdrag att efter samråd med samarbetsnämnden för yrkesutbildning och arbetsförmedling i lämpligt sammanhang

redovisa de erfarenheter, som under de närmaste åren kan framkomma i arbetet inom försöksgymnasierna.

Under återopande av vad sålunda anförts hemställer utskottet,

I. att riksdagen må besluta, att en särskild försöksskola, tills vidare i huvudsak organiserad såsom nioårig enhets-skola, skall från och med budgetåret 1957/58 eller den senare tidpunkt Kungl. Maj:t bestämmer upprättas i Linköping under villkor att Linköpings stad åtager sig att tillhandahålla för skolan erforderliga undervisningslokaler jämte inredning och möbelutrustning samt att i övrigt svara för de anordningar och kostnader, som i enlighet med vad departementschefen i statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för den 8 mars 1957 förordad skall ankomma på staden;

II. att riksdagen må, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag samt med avslag å motionen II: 592, såvitt den icke behandlas under IV.,

a) godkänna följande personalförteckning för särskilda försöksskolan i Linköping, att tillämpas under budgetåret 1957/58:

Personalförteckning

Befattning	Tjänstemän å ordinarie stat	Lönegrad
1 försöksledare	.....	Cb 12
1 adjunkt eller ämneslärare	....	Ca 29 respektive Ca 27
1 folkskollärare i 23 lönegraden	.....	Ca 23
12 folkskollärare	.....	Ca 21
12 småskollärare	.....	Ca 15

b) godkänna följande stat för särskilda försöksskolan i Linköping, att tillämpas under budgetåret 1957/58:

Stat

Avlöningar

1. Avlöningar till ordinarie tjänstemän, förslagsvis	.....	300 000	
2. Avlöningar till icke-ordinarie personal, förslagsvis	.....	165 000	
3. Rörligt tillägg, förslagsvis	.....	95 000	560 000

Omkostnader

1. Sjukvård m. m., förslagsvis	.....	3 000	
2. Reseersättningar, förslagsvis	.....	7 000	10 000

Summa kronor 570 000

c) till *Särskilda försöksskolan i Linköping: Driftkostnader* för budgetåret 1957/58 under åttonde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 570 000 kronor;

III. att riksdagen må till *Särskilda försöksskolan i Linköping: Utrustning* för budgetåret 1957/58 under åttonde huvudtiteln anvisa ett reservationsanslag av 25 000 kronor;

IV. att riksdagen må, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag samt motionen II: 592, såvitt den icke behandlats under II., i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa, att Kungl. Maj:t måtte låta verkställa ytterligare utredning beträffande av utskottet berörda personalfrågor för särskilda försöksskolan i Linköping och där bedrivna pedagogiska undersökningar samt att Kungl. Maj:t för 1958 års riksdag framlägger de förslag, till vilka utredningen kan giva anledning;

V. att riksdagen må, i anledning av motionerna I: 434 och II: 558, i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa, att Kungl. Maj:t senast för 1960 års riksdag framlägger förslag om upprättande av de ytterligare särskilda försöksskolor, som kan finnas önskvärda sedan tillräckliga erfarenheter vunnits av verksamheten vid den särskilda försöksskolan i Linköping;

VI. att riksdagen må i skrivelse till Kungl. Maj:t giva till känna vad utskottet anfört i anledning av motionerna I: 283 och II: 328.

III. Vissa frågor rörande högre skolor i försöksdistrikten

Kungl. Maj:t har i propositionen nr 106 (avsnitt III, s. 121—145) föreslagit riksdagen att godkänna av departementschefen förordade grunder för reglering av vissa ekonomiska och organisatoriska frågor beträffande högre skolor i försöksdistrikt med nioårig enhetsskola.

Beträffande förslagens innebörd och bakgrund hänvisas till propositionen.

Utskottet biträder Kungl. Maj:ts förevarande förslag och hemställer alltså,

att riksdagen må godkänna av departementschefen i statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för den 8 mars 1957 förordade grunder för reglering av vissa ekonomiska och organisatoriska frågor beträffande högre skolor i försöksdistrikt med nioårig enhetsskola.

IV. Anslag för budgetåret 1957/58 till avlöning åt lärare vid folkskolor m. m.

Kungl. Maj:t har (åttonde huvudtiteln, punkt 232, s. 550—561) föreslagit riksdagen att

dels till Folkskolor m. m.: Bidrag till avlöning åt lärare vid folkskolor för budgetåret 1957/58 anvisa ett förslagsanslag av 540 550 000 kronor;

dels ock, med tillämpning tills vidare från och med redovisningsåret 1957/58, godkänna av departementschefen förordade a) grunder för inrättande av skolmognadsklasser i folkskolan, b) ändrade grunder för vissa förstärkningsanordningar i folkskolor av B- och D-formerna, c) grunder för gruppindelning vid laborationer i naturkunskap i folkskolan, d) grunder för instruktionsverksamhet i övningsämnen i folkskolan.

I samband härmed har utskottet till behandling förehått

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herrar *Sundelin* och *Lindblom* (I: 284) och den andra inom andra kammaren av herr *Ohlin m. fl.* (II: 327), i vilka hemställts, såvitt här är i fråga,

d) att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning angående anslag för skrivhjälp åt skoldistrikt samt övrig kameral hjälp på folkskoleexpeditionerna, varvid även prövas möjligheten av ett statligt bidrag per elev eller per läraravdelning;

e) att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställer om utredning angående införande av förstärkningsanordningar i folkskolans 7:e och 8:e klasser från och med läsåret 1958/59 i modersmålet och matematik intill tre timmar per vecka, då elevantalet överstiger 25;

f) att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställer om åtgärder i syfte att vidga dispensmöjligheterna vid godkännande av lokala tim- och kursplaner, i synnerhet vad avser yrkesteori, vid förlängning av den obligatoriska skolplikten utöver sju år;

dels en inom andra kammaren av herr *Arvidson m. fl.* väckt motion (II: 329), vari hemställts, att riksdagen måtte besluta om gruppindelning i ämnet maskinskrivning i folkskolan i enlighet med av skolöverstyrelsen föreslagna grunder;

dels ock en inom andra kammaren av herr *Nyhage* och fröken *Karlsson* väckt motion (II: 214), vari hemställts, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte uttala, att vid handläggning av framställningar om inrättande av nya ordinarie folk- och småskollärartjänster sådana grunder bör tillämpas, att de icke-ordinarie tjänsternas antal kommer att nedbringas till omkring tio procent av sammanlagda antalet tjänster.

Medelsbehovet för budgetåret 1957/58

Kungl. Maj:ts förslag innebär en anslagshöjning med 40 550 000 kronor. Höjningen beror huvudsakligen på faktorer av automatisk karaktär, främst den från och med den 1 januari 1956 genomförda lönehöjningen, ökat antal folk- och småskollärartjänster, ökat antal lärartjänster i kunskaps- och yrkesämnen inom försöksdistrikten, ökat antal avdelningar i övningsämnen samt de vid 1956 års riksdag beslutade förstärkningsanordningarna i engelska och matematik i folkskolan i samband med övergången till treårig realskola.

Förslag, som medför ökade statsutgifter först från och med budgetåret 1958/59

S k o l m o g n a d s k l a s s e r. Dessa klasser är avsedda för normalbegåvade elever, som, ehuru de uppnått den för intagning i skolan fastställda åldern, vid prövning befunnits ej ha nått den skolmognad, att de med framgång kan deltaga i undervisningen i vanlig nybörjarklass. *Departementschefen* föreslår, att särskilda grundtal och delningstal beträffande dessa klasser införes att gälla från och med läsåret 1957/58.

Med stöd av riksdagens beslut i fjol om specialundervisningens organisation i folkskolan (prop. 1956: 80, SÜ 1956: 102, rskr 1956: 251) har Kungl. Maj:t utfärdat särskilda bestämmelser bland annat rörande elevantalet i hjälp-, hörsel-, syn-, observations-, läs-, tal-, friluft- och hälsoklasser (kungörelsen 1956: 263). Skolmognadsklasser kan däremot allttjämt upprättas endast i den utsträckning, som är möjlig inom ramen för gällande allmänna anvisningar rörande elevernas fördelning på läraravdelningar inom småskolan.

Goda skäl föreligger emellertid enligt min mening för att bereda de senmognande eleverna en mjukare skolstart och en mera individuell behandling genom att sammanföra dem i speciella klasser, s. k. skolmognadsklasser. För att effekten härav skall bli den önskvärda, föreslår jag, att särskilda grundtal och delningstal även beträffande dessa klasser införes att gälla från och med läsåret 1957/58. Beträffande storleken av dessa tal ansluter jag mig till det förslag härom, som skolöverstyrelsen framlagt med skrivelse den 17 november 1955, vilken redovisats i den nyssnämnda propositionen. Förslaget innebär följande:

Antal elever vid skola eller skolenhet vid läsårets början		Härutöver en läraravd. för varje påbörjat 15-tal elever
En läraravd.	Två läraravd.	
10—17	18—30	

De närmare bestämmelserna rörande elevantalet i skolmognadsklasser torde få meddelas av Kungl. Maj:t efter förslag av skolöverstyrelsen.

De kostnadsökningar för statsverket, som följer vid ett genomförande av detta förslag från och med redovisningsåret 1957/58, inträffar på grund av statsbidragssystemets utformning först från och med budgetåret 1958/59. Därest 200 skolmognadsklasser antages komma att inrättas, vilket motsvarar cirka 120 vanliga småskolavdelningar, kan statsverkets kostnader uppskattas till i runt tal 700 000 kronor.

Delning av läraravdelning i folkskolor av B- och D-formerna. Jämlikt 2 och 3 §§ kungörelsen 1950: 137 angående provisoriska åtgärder med anledning av lokal- och lärarbristen vid folkskolan kan skoldistrikt vid skola av A-form med statsbidrag under visst antal timmar i veckan i vissa läroämnen antingen uppdelas i två klassavdelningar eller ordnas i gruppundervisning. Anordningen kan medgivas där antalet lärjungar vid början av höstterminen är *lägst* 35. Beträffande skolor av B- och D-form gäller i motsvarande hänseenden kungörelsen 1940: 252 angående förstärkningsanordningar vid vissa folk- och småskolor samt statsbidrag till sådana anordningar. I detta fall gäller som statsbidragsvillkor att i läraravdelning i vilken sjunde klass ingår, antalet lärjungar vid läsårets början skall *överstiga*, i skola enligt första B-formen 30, andra B-formen 25 samt tredje B-formen och första D-formen 20. I läraravdelning utan sjunde klass skall antalet lärjungar *överstiga* i skola av första B-formen 35, andra B-formen 30 samt tredje B-formen och första D-formen 25.

Departementschefen föreslår en sådan justering av villkoren för delning av läraravdelning i skolor av B- och D-formerna att delning skall kunna förekomma, då antalet lärjungar uppgår till i läraravdelning, i vilken ingår sjunde klass, *lägst* 30, 25, 20 och 20 i respektive B 1-, B 2-, B 3- och D-formen, samt i läraravdelning, i vilken sjunde klass ej ingår, *lägst* 35, 30, 25 och 25 i respektive B 1-, B 2-, B 3- och D-formen. De med reformen förenade kostnadsökningarna antages bli av obetydlig omfattning.

Gruppindelning i vissa ämnen. *Skolöverstyrelsen* har framlagt förslag rörande gruppindelning i ämnena slöjd, hemkunskap och hushållsgöromål, laborationer i naturkunskap, maskinskrivning och valfritt ämne.

a) Slöjd. Enligt gällande bestämmelser om delning av slöjdvadsläroavdelning kan en slöjdgrupp omfatta upp till 24 elever. I praktiken inträffar sådana fall ofta vid mindre skolor, vilka genom sina begränsade lokalresurser har förhållandevis svårast att klara en så stor slöjdgrupp.

Överstyrelsen föreslår, dels att antalet i respektive slöjdart deltagande elever i läraravdelningen skall utgöra utgångspunkten för uppdelningen i slöjdgrupper, dels att lägsta talet för delning i två grupper sänkes från 25 till 20, dels ock att bestämmelserna kompletteras med förbehållet, att, därest elevantalet understiger 5, samundervisning med andra elever bör ske.

Med utgångspunkt i löneförhållandena 1956 och förutsebar automatisk ökning av elevantalet till läsåret 1957/58 beräknar överstyrelsen kostnadsökningen för statsverket vid föreslagen gruppindelning i slöjd för sistnämnda läsår till 3 300 000 kronor.

b) Hemkunskap och hushållsgöromål. Beträffande gruppindelningen vid undervisningen i dessa ämnesgrenar föreslår överstyrelsen dels att antalet elever i läraravdelningen och inte som nu antalet elever vid skolan skall läggas till grund för uppdelningen i grupper, dels att uppdelning därvid må ske på två grupper vid minst 16 elever och på tre grupper vid minst 30 elever, dels ock att samundervisning med andra elever bör ske, därest elevantalet understiger 5.

Om man utgår från att antalet undervisningsgrupper läsåret 1957/58 kommer att uppgå till 3 500 skulle förslaget med år 1956 gällande löneförhållanden enligt överstyrelsens beräkningar medföra en kostnadsökning av cirka 700 000 kronor.

c) Laborationer i naturkunskap. I avsaknad av bestämmelser rörande gruppindelning vid laborationer i naturkunskap i folkskolan genomföres laborationerna för närvarande med hela klassavdelningar. Detta är uppenbart otillfredsställande ur pedagogisk synpunkt. Överstyrelsen föreslår därför att klassavdelning i klasserna 7—9 må uppdelas på två grupper, då elevantalet överstiger 16. Delningen bör ske i klass 7 med 20 timmar och i klasserna 8 och 9 med 40 timmar för läsåret eller uttryckt i lärartimmar per vecka i klass 7 med en halv veckotimme och i klasserna 8 och 9 med en veckotimme.

Under förutsättning att anordningen tillämpas i 600 avdelningar i klass 7 och 250 avdelningar i klasserna 8 och 9, skulle kostnadsökningen för statsverket med anledning av förslaget uppgå till omkring 246 000 kronor.

d) Maskinskrivning. För närvarande gäller att klassavdelning kan uppdelas i grupper vid undervisning i maskinskrivning, då denna ingår i ämnet yrkeskunskap (kungl. brev 30/12 1955), men icke i andra fall. Överstyrelsen, som finner samma skäl tala för uppdelning i grupper, vare sig undervisningen i maskinskrivning ingår i ämnet yrkeskunskap eller ej, föreslår att gruppindelning — efter medgivande av statens folkskolinspektör — skall få ske enligt för ämnet yrkeskunskap gällande grunder även då maskinskrivning icke ingår i detta ämne.

Under förutsättning att gruppindelning sker i 200 avdelningar, skulle kostnadsökningen med 4 veckotimmar i ämnet uppgå till omkring 270 000 kronor.

e) Valfritt ämne. Enligt gällande undervisningsplan bör lärjungar, som undervisas i valfritt ämne, i regel bilda grupper inom avdelningens ram eller sammanföras med annan avdelning. Överstyrelsen föreslår en förstärkning med en lärartimme för den valfria undervisningen, vilket skulle göra det möjligt att vid denna undervisning taga större hänsyn till elevernas önskemål än som nu kan ske.

Förslaget skulle endast medföra kostnadsökning för statsverket i fall där statens inspektör medgivit, att en lärartimme per vecka utöver vad som framgår av timplanen må tas i anspråk för ifrågavarande ändamål. Vid medgivande för 200 avdelningar skulle kostnadsökningen uppgå till omkring 72 500 kronor.

Departementschefen har endast funnit sig böra förorda, att åtgärder vidtages, som gör det möjligt att vid laborationer i naturkunskap dela upp klassavdelning i grupper.

Beträffande förslagen om gruppindelning i ämnena slöjd, hemkunskap och hushållsgöromål, laborationer i naturkunskap, maskinskrivning och valfritt ämne vill jag först framhålla, att det i fråga om dem samtliga gäller att ett genomförande skulle innebära betydande och i och för sig önskvärda standardförbättringar av folkskolans undervisning. Det skulle emellertid enligt skolöverstyrelsens beräkningar också medföra väsentliga kostnadsökningar, nämligen sammanlagt närmare 4,6 miljoner kronor.

Vid prövning av de föreliggande förslagens angelägenhetsgrad och vid övervägande av möjligheterna att genomföra dem med hänsyn till åtföljande utgiftsökningar har jag för nästa redovisningsår funnit mig endast böra förorda, att åtgärder vidtages, som gör det möjligt att vid laborationer i naturkunskap dela upp klassavdelning i grupper i huvudsaklig överensstämmelse med vad skolöverstyrelsen härom föreslagit.

Instruktionsverksamhet i övningsämnen. Skolöverstyrelsen föreslår, att skoldistriktet från och med budgetåret 1957/58 beredes möjlighet att anlita facklärare för instruktionsverksamhet i ämnena gymnastik med lek och idrott, teckning, musik samt manlig och kvinnlig slöjd.

Departementschefen, som biträder överstyrelsens ifrågavarande förslag, har beträffande detta anfört följande.

Jag delar skolöverstyrelsens uppfattning om det pedagogiska värdet av en av fackutbildade lärare bedriven instruktionsverksamhet i folkskolans övningsämnen (teckning, musik, gymnastik samt manlig och kvinnlig slöjd). Vad som emellertid för mig varit avgörande, när jag ansett mig böra avsluta mig till överstyrelsens förslag på denna punkt, är det förhållandet, att den successiva övergången till treårig realskola respektive femårig flickskola för med sig en kraftig reduktion av veckotimtalerna för nämnda övningsämnen i de högre skolorna med därav följande olägenheter med avseende å de berörda övningslärarnas tjänstgöringsförhållanden. För att underlätta en från olika synpunkter tillfredsställande reglering av de ömtåliga placeringsfrågor beträffande övningslärarna, som kan motses under övergångsperioden i samband med realskolans och flickskolans omorganisation (jämför SU 1956: 154 s. 93), har jag ansett det angeläget, att ett antal timmar för instruktionsverksamhet i folkskolan, fullgjord av övningslärare med nuvarande tjänstgöring helt eller delvis förlagd till högre skolor, ställes till förfogande under denna övergångstid. Jag förordar, att ramen här för i enlighet med överstyrelsens förslag fastställes till 400 veckotimmar, motsvarande en kostnad för statsverket av i runt tal 140 000 kronor. Det torde få ankomma på Kungl. Maj:t att efter förslag av skolöverstyrelsen utfärda närmare bestämmelser i ämnet. Därvid bör iakttagas bland annat, att riktpunkten vid tilldelning av ifrågavarande timmar skall vara, att det med hänsyn såväl till nyssnämnda personalplaceringsproblem som till folkskolans behov av fackutbildade instruktörer finnes motiverat, att tjänstgöringsskyldigheten för övningslärare, som nu har sin undervisning helt eller delvis förlagd till högre skolor, utfylles med instruktionsverksamhet i folkskolan.

Bidrag till avlöning åt lärarinnor i hushållsgöromål vid särskilda anstalter

Departementschefen har beträffande ifrågavarande bidrag anfört följande.

I förevarande sammanhang torde jag slutligen få erinra om att under åttonde huvudtiteln alltsedan övningslärarreformen är uppfört ett särskilt förslagsanslag till Folkskolor m. m.: Bidrag till avlöning åt lärarinnor i hushållsgöromål vid särskilda anstalter. Anslaget är för innevarande budgetår upptaget med 1 000 kronor (statsliggaren s. 702). Från anslaget avföres numera endast bidrag enligt kungörelsen 1920: 573 för sådan undervisning i hushållsgöromål, som i särskild anstalt anordnas av landsting, hushållningssällskap eller annan av Kungl. Maj:t för ändamålet godkänd organisation, samt provisorisk avlöningsförbättring enligt kungörelsen 1931: 191 åt lärarinnor i denna undervisning. Under de två senast förflutna budgetåren har bidrag från anslaget utanordnats endast av länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län (ungdomsgården Gårdabo) och Norrbottens län (skolhemmet i Matarengi). Utgifterna har under nämnda budgetår uppgått till 1 749 respektive 2 107 kronor. Skolöverstyrelsen har nu undersökt förutsättningarna för att indraga ifrågavarande bidrag. Göteborgs allmänna folkskolestyrelse har motsatt sig detta, medan länsstyrelsen i Norrbottens län, efter hörande av vederbörande folkskolinspektörer, uttalat att anslaget utan olägenhet kan indragas. Skolöverstyrelsen framhåller, att förevarande undervisning numera tillgodoses inom yrkesskolornas ram, och pekar vidare på att hushållsgöromål numera är obligatoriskt ämne i folkskolan. Överstyrelsen förordar, att bidraget indrages. Jag ansluter mig till denna uppfattning. Därest riksdagen inte riktar någon erinran däremot, torde det alltså få ankomma på Kungl. Maj:t att besluta om upphävande med utgången av innevarande redovisningsår av nu gällande bestämmelser beträffande förevarande bidrag.

Motioner

Beträffande motiveringen för de motionsvis gjorda yrkandena får utskottet hänvisa till motionerna II: 214, II: 327 och II: 329.

Utskottet har i vederbörlig ordning inhämtat utlåtande av *skolöverstyrelsen* över *motionerna I: 284* och *II: 327*. Överstyrelsen har beträffande de yrkanden, varom här är i fråga, anfört i huvudsak följande.

d) *Beträffande anslag för skrivhjälp åt skoldistrikt samt övrig kameral hjälp på folkskoleexpeditionerna* har motionärerna bland annat hänvisat till att 1950 års lärarutredning funnit, att det skulle vara rimligt om som villkor för erhållande av statsbidrag till överlärare uppställdes krav på kommunalt bidrag för biträdeshjälp på folkskoleexpeditionerna.

Frågan härom har tidigare i annat sammanhang förekommit till behandling hos överstyrelsen. Sålunda har överstyrelsen i sitt den 28 novem-

ber 1953 avgivna underdåniga utlåtande över nämnda utrednings betänkande angående vissa med överlärainstitutionen sammanhängande frågor yttrat sig över utredningens tanke på ifrågavarande punkt. Svenska landskommunernas förbund hade bestämt avvisat tanken, påpekade överstyrelsen därvid, medan Svenska stadsförbundet icke ansett sig ha anledning att för närvarande ingå på frågan. Statens folkskolinspektörers förbund åter hade ansett det önskvärt, att lärarutredningen framfört tanken i form av ett förslag. För egen del förklarade sig överstyrelsen vilja, i likhet med lärarutredningen, understryka vikten av att kommunerna ställde erforderlig biträdes hjälp till överläraernas förfogande, och förordade, att en allmän rekommendation i detta hänseende lämnades från statsmakternas sida. En sådan rekommendation hade överstyrelsen för sin del redan givit i sin publikation *Aktuellt från Skolöverstyrelsen* (1953: 16—17, s. 195), men ett uttalande härom i författning torde få större betydelse, ansåg överstyrelsen. Slutligen förklarade sig överstyrelsen ej kunna tillstyrka, att tillhandahållande av erforderlig biträdes hjälp uppställdes som ett statsbidragsvillkor.

Under hänvisning till vad överstyrelsen sålunda anfört i sitt utlåtande över lärarutredningens betänkande vill överstyrelsen på denna punkt nu uttala, att överstyrelsen intet har att erinra mot att den av motionärerna yrkande utredningen i ifrågavarande hänseende kommer till stånd.

e) **Beträffande yrkandet på utredning om införande av förstärkningsanordningar i vissa ämnen i folkskolans 7:e och 8:e klass vill överstyrelsen anföra följande.**

I sitt yttrande över realskoleutredningens betänkande angående realskolan under övergångstiden framhöll överstyrelsen behovet av förstärkningsanordningar även i ämnet modersmålet. Överstyrelsen föreslog, att de för undervisningen i engelska i klasserna 5 och 6 avsedda extra lärartimmarna till viss del borde få utnyttjas för undervisningen i modersmålet. Förslaget föranledde ingen åtgärd. Det nu föreliggande förslaget avser förstärkning av undervisningen i såväl modersmålet som matematik i klasserna 7 och 8. De föreslagna anordningarna skulle innebära avsevärt förbättrade betingelser för undervisningen i dessa folkskolans huvudämnen, och överstyrelsen tillstyrker motionärernas hemställan om utredning i frågan.

Överstyrelsen vill i detta sammanhang erinra om vad överstyrelsen i sina anslagsäskanden för budgetåret 1957/58 föreslagit rörande ändrade gruppindelningsbestämmelser vid undervisningen i bland annat maskinskrivning, naturkunskap och valfritt ämne. Överstyrelsens förslag har i årets statsverksproposition förordats endast i vad det avser ämnet naturkunskap. För att möjliggöra en rationell organisation av undervisningen i folkskolans högsta klasser är det mycket angeläget, att åtgärder vidtages även beträffande förslaget i övrigt.

f) Vad beträffar frågan om vidgade dispensmöjligheter vid godkännande av lokala tim- och kursplaner får överstyrelsen anföra följande.

Alltsedan 1955 har överstyrelsen i ett stort antal fall medgivit avvikelser vid tillämpningen av de i undervisningsplanen för rikets folkskolor upptagna timplansförebilderna. Även avvikelser från kursplansförebilderna har medgivits. I ett mindre antal fall har särskilda tim- och kursplaner fastställts. Vid behandlingen av inkomna förslag rörande tim- och kursplaner har överstyrelsen i den omfattning överstyrelsen funnit ändamålsenligt tillmötesgått lokala önskemål. När det gällt uteslutning av ämnen eller av väsentliga kursavsnitt, har överstyrelsen ansett sig böra vara i viss mån restriktiv, särskilt då det varit fråga om obligatoriska klasser. I något enskilda fall har föreslagits, att yrkesteorien skulle helt uteslutas ur ämnet yrkeskunskap. Att ämnet då fått benämningen praktisk yrkesorientering har överstyrelsen ej funnit utgöra skäl för godkännande av anordningen, då veckotimantalet varit ungefär detsamma som för yrkeskunskapen i timplansförebilderna. För ett skoldistrikt har emellertid en timplan för klass 8 med högt timtal för praktisk yrkesorientering fastställts, men i det fallet gäller det en försöksanordning vid nioårig skola, där undervisning i egentlig yrkeskunskap meddelas i högsta klassen. För övrigt inrymmer den praktiska yrkesorienteringen i detta fall även teoretiska moment. Några gånger har förfrågningar under hand gjorts hos överstyrelsen angående slopande av yrkesteorien. Överstyrelsen har då hävdad den meningen, att undervisningen i yrkeskunskap, om denna verkligen skall avse en förberedande yrkesutbildning, måste omfatta både teori och praktik.

Såvitt överstyrelsen kan finna, sammanfaller motionärernas uppfattning beträffande yrkesteoriens betydelse och nödvändighet med överstyrelsens.

I fråga om fördelningen av timtalet för yrkeskunskap mellan yrkesteori och yrkespraktik bör framhållas, att de i anmärkningarna till timplansförebilderna angivna normerna enligt ordalydelsen må tjäna till ledning, vilket måste anses innebära möjlighet till avvikelser utan särskilt medgivande av överstyrelsen. När särskild timplan med tillhörande anmärkningar fastställts för ett skoldistrikt, har det för övrigt också förekommit, att andra relationstal angivits än de i undervisningsplanen upptagna.

Av det ovanstående torde framgå, att goda möjligheter för skoldistriktet att få lokala önskemål beträffande tim- och kursplaner för folkskolans högsta klasser tillgodosedda redan finns. Överstyrelsen kan därför icke finna, att de i motionerna föreslagna åtgärderna är erforderliga.

Utskottet

Utskottet delar departementschefens uppfattning, att samtliga av skolöverstyrelsen i föreliggande anslagsäskanden framförda förslag om gruppindelning i olika ämnen avser betydande och i och för sig önskvärda stan-

dardförbättringar i folkskolans undervisning, men att med hänsyn till de beräknade kostnadsökningarna endast förslaget om gruppindelning vid laborationer i naturkunskap bör genomföras under nästa budgetår.

I fråga om vissa i föreliggande motioner berörda gruppindelnings- och förstärkningsanordningar vill utskottet erinra om att 1956 års riksdag på förslag av utskottet i skrivelse nr 315 till Kungl. Maj:t anhållit om utredning och förslag rörande sänkning av lärjungeantalet i undervisningsavdelningar inom folkskoleväsendet samt vid de allmänna läroverken och därmed jämförliga läroanstalter. I motiveringen härför (statsutskottets utlåtande nr 154 år 1956, s. 90 f.) har utskottet i anledning av då föreliggande förslag om dels sänkning av lärjungeantalet per klassavdelning, dels införande av förstärkningsanordningar inom skilda skolformer understrukit, att den begärda utredningen bör göra det möjligt att bedöma verkningarna i olika hänseenden och angelägenhetsgraden av tänkbara delreformer och sätta in de tillgängliga lärartillgångarna på de punkter, där de gör största nyttan. Utskottet har vidare uttalat, att utredningen bör vara färdig i så god tid, att ytterligare förslag i ämnet om möjligt skall kunna föreläggas 1958 års riksdag.

I anledning av punkten e) i motionerna I: 284 och II: 327 om utredning angående införande av förstärkningsanordningar i folkskolans 7:e och 8:e klasser i modersmålet och matematik samt motionen II: 329 om införande på folkskolans högstadium av delningsbestämmelser i maskinskrivning, vill utskottet nu förorda, att dessa frågor hänskjutes till den tidigare begärda utredningen.

Den i motionerna I: 284 och II: 327 under punkten d) berörda frågan om anslag för skrivhjälp och övrig katedral hjälp för folkskoleexpeditionerna finner utskottet vara av stor vikt för skolväsendets rätta funktion och utveckling inom en kommun. Utskottet anser därför att det bör ligga i varje kommuns intresse att beakta de rekommendationer i detta hänseende, som skolöverstyrelsen utfärdar.

De i anledning av punkten f) i samma motioner av skolöverstyrelsen lämnade upplysningarna finner utskottet tillfredsställande och vill endast understryka vikten av så nära samråd som möjligt mellan skolöverstyrelsen och vederbörande skolstyrelse vid lösandet av här berörda och eventuellt andra uppkommande problem rörande de lokala anordningarna för undervisningen i yrkeskunskap i folkskolan.

Vid behandlingen av motion II: 214 har utskottet i likhet med motionärerna funnit, att det relativa antalet icke-ordinarie lärare har blivit avsevärt högre än vad de i proposition 1946:242 givna riktlinjerna anvisar och vad som i dagens skolsituation måste anses önskvärt. Utskottet har under hand inhämtat, att denna utveckling delvis har sin förklaring däri, att skolöverstyrelsen på grund av den uppenbara svårigheten att bedöma

skoldistriktens stadigvarande behov av lärartjänster på längre sikt, bland annat förorsakad av i samband med skolreformen pågående förskjutningar mellan olika lärarkategorier (exempelvis småskollärare till klass 3, ämneslärare till klasserna 7—9), sett sig nödsakad att tillämpa en i viss mån restriktiv praxis vid prövningen av ansökningar om inrättande av nya ordinarie lärartjänster. Utskottet har intet att erinra mot att denna restriktiva praxis nu uppmjukas i syfte att åstadkomma en rimligare proportion mellan antalet icke-ordinarie och ordinarie tjänster. Utskottet vill därvidlag icke binda sig vid någon viss procentsats utan endast påpeka, att även om det skulle visa sig ogenomförbart att nu nedbringa det relativa antalet icke-ordinarie tjänster till den nivå som motionärerna önskar, 10 procent, redan en sänkning av antalet icke-ordinarie tjänster till den av 1946 års riksdag godkända normen, 15 procent, skulle medföra en avsevärd förbättring. Utskottet föreslår att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t giver till känna vad utskottet i anledning av motionen anfört.

Vad departementschefen i övrigt anfört och föreslagit har icke givit utskottet anledning till erinran eller uttalande.

Under åberopande av vad utskottet sålunda anfört hemställer utskottet,

I. att riksdagen må till *Folkskolor m. m.: Bidrag till avlöning åt lärare vid folkskolor* för budgetåret 1957/58 under åttonde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 540 550 000 kronor;

II. att riksdagen må, med tillämpning tills vidare från och med redovisningsåret 1957/58, godkänna av departementschefen i statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för den 3 januari 1957 förordade

a) grunder för inrättande av skolmognadsklasser i folkskolan,

b) ändrade grunder för vissa förstärkningsanordningar i folkskolor av B- och D-formerna,

c) grunder för gruppindelning vid laborationer i naturkunskap i folkskolan,

d) grunder för instruktionsverksamhet i övningsämnen i folkskolan;

III. att riksdagen må, i anledning av motionerna I: 284 och II: 327, punkten e) samt motionen II: 329, i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa att i motionerna berörda frågor snarast måtte hänskjutas till den utredning rörande sänkning av lärjungeantalet i undervisningsavdelningarna, varom 1956 års riksdag i skrivelse till Kungl. Maj:t anhållit;

IV. att riksdagen må, i anledning av motionerna I: 284 och II: 327, såvitt här är i fråga och såvitt de icke behand-

lats under III., i skrivelse till Kungl. Maj:t giva till känna vad utskottet anfört;

V. att riksdagen må, i anledning av motionen II: 214, i skrivelse till Kungl. Maj:t giva till känna vad utskottet anfört.

Stockholm den 21 maj 1957

På statsutskottets vägnar:

MARTIN SKOGLUND

Vid förestående ärendes slutbehandling inom utskottet ha närvarit

från första kammaren: herrar Gustaf Karlsson, Karl Andersson, Ohlon, Näsström, Ivar Johansson, Einar Persson, Sundelin, Thun, Erik Svedberg, Pålsson, Holmqvist, Ragnar Bergh, Rikard Svensson, Jacobsson och Mårtensson; samt

från andra kammaren: herrar Skoglund i Doverstorp, Åkerström, Petterson i Degerfors, Jansson i Kalix, fröken Elmén, herrar Svensson i Alingsås, Gustafsson i Stockholm, Nilsson i Göingegården, fröken Olsson, herrar Blidfors, Gustafsson i Skellefteå, fröken Karlsson, fröken Vinge, herrar Helén och Svensson i Stenkyrka.

Reservationer

1) vid avdelning I (Den allmänna försöksverksamheten) av herrar *Ragnar Bergh, Skoglund* i Doverstorp, *Nilsson* i Göingegården och fröken *Karlsson*, vilka ansett att utskottet bort tillstyrka bifall till det i motionerna I: 276 och II: 307 framställda yrkandet, att riksdagen måtte till Skolöverstyrelsen: Försöksverksamhet m. m. för budgetåret 1957/58 anvisa ett reservationsanslag av 1 000 000 kronor och att därför

dels det stycke i utskottets yttrande, som på s. 8 börjar med »Beträffande punkt» och på s. 9 slutar med »inledd försöksverksamhet», bort ha följande lydelse:

»Beträffande punkt 182 under åttonde huvudtiteln har utskottet i likhet med statskontoret funnit, att den i motionerna I: 276 samt II: 307 föreslagna begränsningen av förevarande anslag i förhållande till skolöversty-

relsens äskanden torde vara genomförbar utan men för försöksverksamhetens ändamålsenliga utveckling. Utskottet förutsätter därvid, att den verksamhet med nioårig enhetsskola i överensstämmelse med för försöksverksamheten gällande anvisningar, vilken ovan förordats, bedrivs inom ramen för det i motionerna förordade anslaget.»

dels ock att utskottets hemställan under b) bort ha följande lydelse

»b) att riksdagen må, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag samt med bifall till motionerna I: 276 och II: 307, såvitt här är i fråga, till *Skolöverstyrelsen: Försöksverksamhet m. m. för budgetåret 1957/58* under åttonde huvudtiteln anvisa ett reservationsanslag av 1 000 000 kronor.»;

2) vid a v d e l n i n g II (Särskilda försöksskolor) av herr *Ragnar Bergh*.